

KUR'AN KURSU ÖĞRENCİLERİNDE ÖZNEL İYİ OLMA HALİ VE KAYGI İLİŞKİSİ*

Yasemin Çoban**

Öz

Diyaret İşleri Başkanlığı (DİB) bünyesindeki Kur'an kurslarında eğitim gören ergenlik dönemindeki öğrencilerin ruh sağlığını konu alan sınırlı sayıda araştırma mevcuttur. Öğrencinin ruh sağlığı, her eğitim kategorisinde olduğu gibi din eğitiminde de öğrencinin hazırbulunuşluk durumunu, eğitimde amaçlanan hedeflere ulaşmayı olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu nedenle araştırmamızda Kur'an kursu öğrencilerinin öznel iyi olma halleri ve kaygı durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, Kur'an kurslarındaki öğrencilerin öznel iyi olma hallerini ve kaygı durumunu incelemeyi amaçlayan 6 maddelik demografik bilgi formu, Beck tarafından geliştirilen 21 maddeli Beck Anksiyete Ölçeği (BAÖ), Meliha Tuzgöl Dost tarafından geliştirilen 46 maddelik Öznel İyi Oluş Ölçeği (ÖİÖ) kullanılmıştır. 2018 yılında, Bursa ili örnekleminde Kur'an kurslarında öğrenim gören 280 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada elde edilen bulgularda Kur'an kursu öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının yüksek olduğu, orta düzeyde anksiyete puanına sahip oldukları, hafızlık eğitimi alan öğrencilerde anksiyete puanının daha yüksek olduğu görülmüştür. Katılımcıların anksiyete puanları arttıkça öznel iyi oluş puanları azalmaktadır. Katılımcıların anksiyete puanları ile öznel iyi oluş puanları arasında düşük düzeyde negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Mutluluk, Öznel İyi Olma Hali, Kaygı, Ergenlik/Gençlik Dönemi, Kur'an Kursu.

RELATIONSHIP BETWEEN SUBJECTIVE WELL-BEING AND ANXIETY IN THE STUDENTS OF QURAN COURSE

Abstract

There is a limited number of studies on the mental health of adolescent students studying in Quran courses under the Presidency of Religious Affairs (DIB). The mental health of the student can negatively or positively

* Bu makale, Prof. Dr. İsmail Sağlam danışmanlığında hazırlanan "Kur'an Kursu Öğrencilerinde Öznel İyi Olma Hali ve Kaygı İlişkisi Üzerine Bir Çalışma" (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2018) adlı çalışmamızın 2. Uluslararası Din Eğitimi Kongresi Bildiri kitabında yayınlanmış bölümünün gözden geçirilerek geliştirilmesiyle hazırlanmıştır

** Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı Doktora öğrencisi

e-mail: yaseminbozdemircoban@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-5361-9024>

Atıf/Citation: Çoban, Yasemin "Kur'an Kursu Öğrencilerinde Öznel İyi Olma Hali ve Kaygı İlişkisi". *BAİD* 14 (Aralık 2021), 337-369.

affect the readiness of the student and the achievement of the aims in education in religious education, as it is in every education category. For this reason, in our research, it has been aimed to examine the relationship between the subjective well-being and anxiety states of Quran course students.

In the study, a 6-item demographic information form, the 21-item Beck Anxiety Inventory (BAI) developed by Beck, and the 46-item Subjective Well-Being Inventory (SWBI) developed by Meliha Tuzgöl Dost were used to examine the subjective well-being and anxiety states of students in Quran courses. The study was conducted on a sample of 280 students studying in Quran courses in Bursa province in 2018, the data obtained revealed that the students of the Quran course had high levels of subjective well-being, a moderate anxiety score, and the students who received Quran memorising training for being hafız had a higher anxiety scores. As the anxiety scores of the participants increase, their subjective well-being scores decrease. A low level, negative and significant relationship was found between the anxiety scores of the participants and their subjective well-being scores.

Keywords: Religious Education, Religion, Happiness, Subjective Well-Being, Anxiety, Adolescence / Youth Period, Quran Course.

Giriş

Mutluluk ya da iyi olma hali insanlığın ilk dönemlerinden itibaren üzerine düşünülen bir olgudur. Modernizmle sosyal hayatta ve insanlararası ilişkilerde yaşanan değişiklikler, din anlayışında ortaya çıkan farklılaşmalar, bireyselleşmenin kutsanmasıyla insanın yalnızlaşması mutluluk ya da iyi olma halinin korunmasını gittikçe zorlaştırmıştır. Öznel açıdan iyi olma halini sağlayamayan bireylerin ruhsal bütünlüğü sarsıldıkça kaygı bozukluğu giderek artmıştır. Böylelikle kaygı günümüz insanının başlıca problemi haline gelmiştir. İnsanlığın ruhsal sorunlarına çözüm arayışına giren psikolojik araştırmaların, kişinin ruh hali üzerinde dinin önemli etkilerinin olduğunu keşfetmeleriyle din ve insan psikolojisi ilişkisine odaklanılmıştır.¹ Süreç, araştırmaların sayısının artmasıyla devam etmiş ve konuya ilişkin geniş bir bilgi birikiminin oluşmasını sağlamıştır. İnsan psikolojisini konu alan çalışmalar, öznel iyi olma ve mutluluk halleri, kaygıyla başa çıkma stratejileri üzerinde dinin etkili olduğunu

---

¹ bk. Wilhelm Wundt, *Elements of Folk Psychology by Wilhelm Wundt: Outlines of a Psychological History of the Development of Mankind*, Authorized Translation by Edward Leroy Schaub, (London : G. Allen & Unwin, 1916); William James, *The Varieties of Religious Experience*, (CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013); G. Stanley Hall, *Journal of Religious Psychology*, 1914-1915, Vol.7, Classic Reprint, (Forgotten Books, 2018); G. Stanley Hall, *Adolescence -its Psychology and its Relations to Physiology, Anthropology, Sociology, Sex, Crime, Religion and Education*, V. I, D. (Appleton and Company, 1907); Gordon Allport, *The Individual and his Religion: A Psychological Interpretation*, USA: Macmillan USA, 1962); Carl Gustav Jung, *Psychology & Religion* (The Terry Lectures), 7th printing ed., (Yale University Press, 1947).

göstermektedir.² Buradan hareketle araştırmada Kur'an kursu öğrencilerinin öznel iyi olma hali ve kaygı halini ele alarak öznel iyi olma ve kaygı haline ilişkin çalışmalara din eğitimi alanı açısından katkı sağlamak amaçlanmıştır. Öncelikli amaç ise din eğitimi alanı özelinde Kur'an kursu öğrencilerinin öznel iyi olma halleri ve kaygı halleri arasındaki ilişkiyi Kur'an kursunda aldıkları din eğitimi ve hafızlık eğitimi açısından incelemektir. Öznel iyi olma ve kaygı hali, ruh sağlığını tanımlarken sıklıkla başvurulan temel kavramlardandır. Kur'an kursu öğrencilerini öznel iyi olma halleri ve kaygı durumları açısından inceleyen araştırmada öğrencilerin psikolojik durumlarının ele alınmasının Kur'an kursuyla ilgili çalışmalara farklı bir bakış açısı kazandırması amaçlanmaktadır.

1. Mutluluk Kavramı

1.1. Mutluluk Kavramına Bilimsel Bakış ve Öznel İyi Olma Hali

İnsanoğlunun varlığıyla başlayan mutluluk arayışı serüveni, 21. yüzyılda insanın mutluluk kavramını tanımlama ve mutluluğa ulaşma çabasıyla devam etmektedir. "Özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, mut, ongunluk, kut, saadet, bahtiyarlık"³ olarak tanımlanan mutluluk kavramının başta psikoloji ve felsefe olmak üzere birçok bilim dalına konu olması, bireyin yaşamında mutlu olmanın önemini gösterir niteliktedir.

Psikoloji bilimi, ilk dönemlerde sadece ruh hastalıklarının semptomlarını tedavi etmeye yönelik bir yöntem belirlemişti. Daha sonraları ise pozitif psikoloji, psikoloji biliminin geçmişteki bu eksikliğini telafi ederek ruh hastalıklarının engellenmesinde ve tedavisinde hastalığa karşı direnç oluşturmanın öncelenmesini savunmuştur. Bu nedenle pozitif psikoloji, öznel düzeyde ruh hastalıklarından korunma sağlayabilecek iyi olma ve geçmişten memnuniyet, akış, sevinç, duygusal zevkler ve anda hissedilen mutluluk ve gelecekle ilgili olumlu biliş-iyimserlik, umut ve inanç kavramlarıyla ilgilenmektedir. Pozitif psikoloji, bireysel düzeyde sevgi ve meslek yeteneği, cesaret, ilişkilerde beceri, estetik, duyarlılık, azim, bağışlayıcılık, özgünlük, öngörülü olma, yüksek beceri

² bk. Vincent Brümmer-Marcel Sarot, *Happiness, Well-Being and the Meaning of Life A Dialogue of Social Science and Religion* (Studies in Philosophical Theology), 1st ed., Kok Pharos Publishing, 1996); Morgan Green-Marta Elliott, "Religion, Health, and Psychological Well-Being", *Journal of Religion and Health*, 49(2010) 149-163; Yoichi Chida, *Religion and Health: The Perspective of Happy Science Medicine Faculty of Human Happiness*, Happy Science University, Department of Medical Science, Happy Smile Clinic, Chiba, Japan, Series: Health Psychology Research Focus Series, (Nova Science Publishers, 2015); Fatma Balcı Arvas, *Psikoloji, Din ve Mutluluk* (Bursa: Emin Yayınları, 2016); Nurten Kimter, *Oruç ve Mutluluk - Oruç İbadeti ve Psikolojik İyi Oluş Üzerine Ampirik Bir Araştırma, Çanakkale İli Örneği*, (Bursa: Emin Yayınları: 2017); Louis Tay vd., "Dindarlık ve Öznel İyi Oluş: Uluslararası Bir Bakış." çev. Nevzat Gencer. *Din ve Bilim-Muş Alparslan Üniversitesi İslami Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2/1(2018), 97-114.

³ Güncel Türkçe Sözlük, "Mutluluk", (Erişim 25 Mayıs 2021).

ve bilgelik gibi pozitif kişisel özelliklerle ilgilidir. Grup düzeyinde ise bireyleri daha iyi vatandaşlar olmaya yönelten sorumluluk, terbiye, fedakârlık, nezaket, ölçülülük, hoşgörü, iş etiği vb. toplumsal değerler ve erdemlerle ilgilenmektedir.⁴ Bu nedenle pozitif psikolojinin araştırma konusu olarak ele aldığı ilk duygunun mutluluk olgusu olduğunu söylemek mümkündür.

Mutluluk kavramı psikoloji literatüründe öznel iyi olma hali ya da insanın hayatındaki doyum kavramlarıyla da tanımlanmıştır. Bireyin benlik algısını ve diğer bireylerle olan ilişkilerini önemli ölçüde etkilemesi nedeniyle mutluluğun, “insanın veya insanlar grubunun zihinsel durumlarının, özelliklerinin ya da belirli bir etkinlik alanında söz konusu olan zihinsel -ruhsal durumların, süreçlerin toplamını inceleyen bilim dalı”⁵ olarak ifade edilen psikoloji biliminin önde gelen çalışma alanlarından biri olması kaçınılmazdır.

Ryan ve Deci, iyi olma halini, psikolojik işlerlik ve deneyimin en yüksek seviyesi olarak tanımlamaktadır. Entelektüel tarihin başlarından itibaren ‘iyi yaşam’ı neyin oluşturacağı konusunda önemli bir tartışma bulunmaktadır. Bu tartışmanın çok geniş teorik ve pratik etkileri mevcuttur. Bu etkiler, iyi olmayı (yönetim, öğrenme, terapi, ebeveynlik ve telkin gibi biz insanları daha iyi duruma getirmeyi amaçlayan pratiklerimizi kapsayan çabaları) nasıl tanımladığımıza ve böylece daha iyinin ne olduğuna ilişkin görüşlere oluşan gereksinimdir.⁶

İyi olma hali üzerine günümüzde yapılan araştırmalar iki genel bakış açısından elde edilmiştir. Bunlardan biri, mutluluk üzerine odaklanan, iyi olmayı mutluluğu elde etme ve acıdan kaçınmaya dayalı olarak tanımlayan hedonik yaklaşımdır. Diğeri ise, anlam ile kendini gerçekleştirilmeye odaklanan, iyi olma halini bireyin tam işleyiş seviyesine dayalı olarak tanımlayan evdemonik yaklaşımdır.⁷ İyi olmayı acıya karşı haz olarak tanımlayan hedonik psikoloji, kendisi için açık ve belirli bir araştırma, kişinin mutluluğunu en üst seviyeye ulaştırma gibi müdahale hedefi ortaya koyar. Bu sebeple, hedonik psikolojiyle insanların kendileri için yararlı olanları nasıl hesapladığı, ödül olarak görülenin yoğunluğunu nasıl en üst seviyeye ulaştırdığı ve hoşnutsuzluğa karşı hazla

⁴ bk. Jane E. Gillham vd., “Footsteps On The Road To A Positive Psychology”, *Behaviour Research and Therapy* 37/1 (1999), 163-173; M. E. Seligman - Mihaly Csikszentmihalyi, “Positive Psychology: An Introduction”, *American Psychologist* 55/1 (2000), 5; Harold K. Koenig (ed.), *Handbook of Religion and Mental Health* (New York: Academic Press, 1998), 3.

⁵ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2000), 622.

⁶ Richard M. Ryan - Edward L. Deci, “On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being”, *Annual Review of Psychology* 52/1 (2001), 142.

⁷ Richard M. Ryan - Edward L. Deci, On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being, *Annual review of psychology*, 52/1 (2001), 141.

ilişkilendirilmiş durumları nasıl en uygun hale getirdiği fazlasıyla kanıtlanmaya çalışılmıştır.⁸

Evdemonik bir bakış açısı parçası olan ruhsal deneyimin daha yüksek düzeyde hayat memnuniyeti deneyimlemeye katkıda bulunması söz konusudur.⁹

1.2. Öznel İyi Olma Halini Etkileyen Faktörler

Öznel iyi olma halini etkileyen faktörler düşünüldüğünde doğuştan getirdiğimiz özelliklerimiz, aile ortamımız, uğraşlarımız, ilişkilerimiz, başkaları adına birşeyler yapabilmemiz, kişisel olarak olayları algılayışımız ön plana çıkmaktadır.

Lyken ve Tellegen mutluluk reçetesinin bir kısmının kontrolümüz dışında olduğuna işaret etmektedir. Çoğu psikolog mutluluğun kısmen genetik olduğu konusunda hemfikirdir; bazılarının diğerlerinden daha mutlu bir mizaçla doğduğu kabul edilmektedir.¹⁰ Genetik faktörler dışında insanların mutlu olabilmek için yapabileceği bazı şeyler mevcuttur. Mutluluğu etkileyen en önemli üç faktör başkalarıyla tatminkâr ilişkiler kurmak, sevdiği bir şeyin peşinden gitmek ve başkalarına yardım etmek olarak sıralanabilir.¹¹

Ailenin bireyin bedensel ve psikolojik gelişiminde önemli etkisi mevcuttur. Aileyle ilişkiler aynı zamanda bireyin mutluluğunu etkileyen en temel faktörlerden biridir. Aileden tüm insanlığa uzanan geniş bir yelpaze içinde kademe kademe gelişen “doğal kimlik”, kişinin elinde olmadan gerçekleşen bir özelliktir. Kendini bir aileye ait hisseden çocuk, büyüdüğünde daha üst aidiyetlerin farkına varmaktadır.¹² Ailenin insanı mutlu eden bir destek ya da taşınması olanaksız bir yük haline gelmesi, aile bireylerinin karşılıklı ilişkilerine ve özellikle de birbirlerinin hedeflerine ne kadar psişik enerji harcadıklarıyla önemli ölçüde ilişkilidir.¹³ Ergenlerin aile mutluluğunun hayatlarındaki genel mutluluğa olumlu etkisi olduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur.¹⁴

⁸ Richard M. Ryan - Edward L. Deci, On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being, *Annual review of psychology*, 52/1 (2001), 144.

⁹ Eduardo Wills, “Spirituality and Subjective Well-Being, Evidences for New Domain in the Personal Well-Being Index”, *Journal of Happiness Studies* 10 (2009), 49-69.

¹⁰ Lyken D. - Tellegen A., “Happiness is a stochastic phenomenon.”, *Psychological Science* 7/3 (1996), 186-189. akt. Elliot Aranson vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Okan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 844.

¹¹ Elliot Aranson vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Okan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 844.

¹² Hamdi Kalyoncu, *Mutluluk İçin Duygu Eğitimi* (Yediveren Yayınları, 2012), 30.

¹³ Mihaly Csikszentmihalyi, *Akış - Üst Düzey Yaşantının Psikolojisi*, çev. Semra Kunt Akbaş (Ankara: HYB Yayıncılık, 2005), 204.

¹⁴ Abdullah Mert - Meliha Kahraman, “Ortaokul Öğrencilerinin Aile İlişkileri Ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi* 14/3 (2018), 1070-1081; E. S. Huebner vd., “Levels and demographic correlates of adolescent life satisfaction reports”, *School Psychology International* 21/3 (2004), 281-292; Ali Eryılmaz,

Görünürde kişilik araştırmalarınca incelenen başlıkların her biri iyilik haliyle bir biçimde bağlantılı olsa da, kimi araştırmacılar, özellikle kişilik değişkenleriyle mutluluk arasındaki bağlantıyı incelemeyi önemsemişlerdir. Kişilerin olumlu ve olumsuz duyguları yaşama derecesini etkileyen belirgin bireysel farklılıkları inceleyen araştırmalar olumlu duygu düzeyi yüksek olanların aktif, hoşnut ve yaşamlarında doyuma ulaşmış olduklarını göstermiştir. Olumsuz duygu düzeyi yüksek olanların sıklıkla öfke, suçluluk hissedip üzüldükleri, özsaygısı yüksek kişilerin özsaygısı düşük kişilere oranla kendilerinden ve yaşamlarından daha memnun oldukları görülmektedir. Dışa dönüklük durumu da mutlulukta belirleyicidir. Dışa dönüklerin mutluluk düzeyinin genelde içe dönüklerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Duygularını bastıranların ise genellikle hoşlanmadıkları bir durumla ilgilenmeme şeklindeki davranış biçimleri ondan etkilenmedikleri anlamına gelmemektedir.¹⁵

1.3. Mutluluk ve Din İlişkisi

Dini bağlılığın yaşam memnuniyetini olumlu yönde etkilediğine ilişkin önemli sayıda araştırma mevcuttur. Tarhan, stres karşısında dini inançların huzur, sükûnet ve dayanıklılık sağladığına işaret etmektedir. Tarhan, sorunların anlatılabildiği, en çaresizken her şeyi duyan, bilen ve her şeye gücü yeten bir kudrete inanmanın, sığınarak ve güvenerek kişinin kendine güven ve kontrol duygusunun gelişmesini desteklemenin, stres karşısında “bir şeyler yapma” konusunda harekete geçmenin göstergesi olan duanın önemine dikkat çekmektedir.¹⁶

Göcen, araştırmasında bireysel gelişim, hayatın anlamı, kendini kabul, özerklik, başkalarıyla olumlu ilişkiler, çevresel hâkimiyet olarak belirlenen psikolojik iyi olma eğilimine yönelik tutumları incelemiş, psikolojik iyi olma ve dini yönelim arasında olumlu bir ilişki ve etkileşim olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bireyin dini yönelimi, hayatının anlamlılığı, kendini kabulü ve bireysel gelişiminin artmasından olumlu etkilenirken hayat anlamı, kendini kabul ve bireysel gelişim azaldıkça dini yöneliminin de azaldığı, hayatta memnun olma ve dindarlık olgusunun birbirleriyle karşılıklı etkileşim halinde olduğu görülmektedir.¹⁷ Başka bir araştırma da dini bağlılığın, farklı biçimde değer biçilmiş olumlu beraberliklere sahip olduğunu ya da epidemolojik terimlerle iyi

“Ergen Öznel İyi Oluşu ile Olumlu Gelecek Beklentisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi* 24/3 (2011), 209-215.

¹⁵ Jerry M. Burger, *Kişilik, Pozitif Bilimin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*, çev. İnan Deniz Erguvan Sarioğlu (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006), 688.

¹⁶ Nevzat Tarhan, *Mutluluk Psikolojisi - Stresi Mutluluğa Dönüştürmek* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 174.

¹⁷ Gülüşan Göcen, “Pozitif Psikoloji Düzleminde Psikolojik İyi Olma ve Dini Yönelim İlişkisi: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma”, *Toplum Bilimleri Dergisi* 7/13 (2013), 110-123.

olmayla ilişkili sonuçlar geniş alanda incelendiğinde, koruyucu etkilere sahip olduğunu göstermiştir.¹⁸

Yaşam memnuniyeti bireyi manevi açıdan da güçlü kılabilmektedir. Konuyla ilgili bir çalışmada hastaların, maneviyatın sağlık durumları üzerindeki öznel iyi olma etkisini çok yönlü, duygusal, sorunların üstesinden gelmiş hissetme, bütünlük duygusu hissetme, kendinle barışık olma olarak kategorize ettikleri görülmektedir.¹⁹

Levin ve Schiller, dinin fiziksel sağlık açısından birincil-önleyici etkileri üzerine epidemiyolojik bulgulara rastlamıştır.²⁰ Levin ve Schiller, inceledikleri 200'den fazla yayınlanmış eserde dini bağlanma oluşturmuş ve dini gruplara katılmış kişilerin daha düşük düzeyde sağlık sorunu bildirdiklerini saptamışlardır. Bir metaanaliz çalışmasında incelenen 27 araştırmanın 22'sinde, örgütsel dindarlığın başlıca bir ölçütü olan dini katılımcılık sağlık ya da düşük hastalık oranıyla ilişkilendirilmiştir.²¹

2. Kaygı

2.1. Kaygı Kavramı ve İlişkili Olduğu Diğer Kavramların Tanımlanması

Birçok farklı tanımları yapılan kaygı kavramı için İngilizce'de kullanılan *anxiety* sözcüğü, olmak üzere olan ya da beklenen olaylar üzerine hissedilen endişe ve huzursuzluk duygusu, genellenmiş ya da abartılmış endişe duygusu tarafından kodlanan ve çoğunlukla bilinçaltı sebeplerde kökleşmiş gerilimli duygu durumu²² olarak tanımlanmıştır.

Yaşamda, normal ve patolojik olmak üzere iki tür kaygı durumuyla karşılaşılmaktadır. Ölüm, ileri yaşlılık ve hastalık gibi gerçeklerle karşılaştığımızda, yalnızlık yaşadığımız ve yardıma ihtiyaç duyduğumuzda yaşadığımız kaygı türü normal bir kaygı türüdür. Eskiden bilinen, denenmiş, belirli şeylerden yeni, bilinmeyene ve belirsiz yöneldiğimizde, normal kaygı

¹⁸ bk. J. S., Levin - L. M. Chatters, "Religion, Health, and Psychological Well-being in Older Adults Findings from Three National Surveys", *Journal of Aging and Health* 10/4 (1998), 504-531.

¹⁹ Timothy P. Daaleman vd., "Spirituality and Well-Being: An Exploratory Study of the Patient Perspective", *Social Science & Medicine* 53/11 (2001), 1503-1511.

²⁰ Jeffrey S. Levin, "Is There a religion factor in health?", *Journal of Religion of Health* 26/1 (1987), 9-36. akt. Levin, J. S. - Chatters, L. M., "Religion, Health, and Psychological Well-being in Older Adults Findings from Three National Surveys", *Journal of aging and health* 10/4 (1998), 510.

²¹ Jeffrey S. Levin - Harold Y. Vanderpool, "Is frequent religious attendance really conducive to better health? Toward an epidemiology of religion?", *Social Science & Medicine* 24/7 (1987), 589-600 akt. Levin, J. S. - Chatters, L. M., "Religion, Health, and Psychological Well-being in Older Adults Findings from Three National Surveys", *Journal of aging and health*, 10/4 (1998), 510.

²² William D. Halsey (ed.), *Macmillan Contemporary Dictionary* (İstanbul: ABC Tanıtım Basımevi, 1998), 142.

durumunu yaşamış oluruz. Bireyin, bir kaygıyı taşıyamaz hale gelip bastırma, yansıtma, yüceltme, özdeşleşme vs. gibi savunma mekanizmalarını sıkça kullanması patolojik kaygı olarak tanımlanır.²³ Kaygı organizma için gerekli olduğundan, olumsuz durumlara sebep olanın kaygı duygusu değil, kaygının derecesi olduğu söylenebilir.

Kaygının derecesinin ve başarılması amaçlanan görevin zorluk düzeyinin bilinmesi, kaygının yararlı veya zararlı olduğunu anlayabilmek açısından gereklidir. Kaygının şiddeti ve başarmak istenen görevin zorluk derecesi kaygıyı yararlı ya da zararlı hale getirebilmektedir. Zor bir fizik problemini anlayarak çözümlenme, hayli karmaşık bilişsel işlemleri içeren bir görev durumunda kaygı zararlı hale gelebilmektedir. Bunun yanısıra, belirli nesnelere önceden belirlenmiş grupları seçtirirken, basit bir işlemi gerektiren durumlarda hissedilen orta düzeyde kaygının, göreve daha erken başlama ve görevi daha erken bitirme açısından faydalı olduğu görülmektedir.²⁴ Birey, harekete geçmek için zihinsel yönden uyarılmaya ihtiyaç duyar. İnsanın beslenme, giyim, barınma, vb. ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla para kazanması ve bu nedenle çalışması gerektiği konusunda kaygı duyması olumlu bir durumdur. Oysa, bu ihtiyaçları karşılama dürtüsü olumlu stres düzeyinin çok üzerinde olan, psikolojik ve bedensel sağlığı düşünmeden sadece çalışmaya yönelik kaygılarına odaklanmış bir kişi için aynı şey söylenemez. Çünkü ikinci durumda organizmada yaşamın bütünlüğünü bozan bir durum gerçekleşmiş, kaygı organizmanın işleyişini bozan bir durum haline gelmiştir. Olaylara yüklenen anlam bazen toplumdaki topluma hatta kişiden kişiye farklılık gösterebilmektedir. Arap cahiliye toplumunda kız çocuğu sahibi olmak bir eksiklik olarak görüldüğü için bu olasılık, kaygıya sebep olan bir durumdur. İslam toplumunda kız çocuğu sahibi olan ve onları güzel bir şekilde yetiştirebilen kişiye cennet müjdesi verilmesi ise Arap cahiliye döneminde kız çocuğu sahibi olma durumunun olumsuzluğunu bir imtiyaz haline dönüştürmüştür. Dolayısıyla bir toplum ya da bir inanç sistemi ya da birey için kaygı unsuru olan bir durumun, başka bir toplum, inanç sistemi ya da birey için aynı özellikleri taşımadığı ifade edilebilir. Sınavı kötü geçtiği için üzülen ve kaygı duyan bir öğrenciyle, kötü geçen sınavın bir sonraki sınava daha çok çalışması gerektiğini gösteren bir uyarı olarak kabul eden öğrencinin olaya yüklediği farklı anlam, kaygıyı özbütünlüğe yönelik olarak algılanan tehdidin doğal bir sonucu olarak kabul eden görüşü desteklemektedir. Çünkü algı, kişinin olaya yüklediği değeri ifade etmektedir ve kişinin tehdit olarak gördüğü organizma için streştir.

²³ Fatma Alisinanoğlu – İlkay Ulutaş, “Çocuklarda Kaygı ve Bunu Etkileyen Faktörler”, *Milli Eğitim Dergisi* 145 (2000), 15.

²⁴ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000), 277-278.

3. Ergenlik

3.1. Ergenlikte İyi Olma Hali

Deneyimledikleri farklı biyolojik sürecin ruhsal duruma yansımalarının bir sonucu olarak ergenlerin genellikle memnuniyetsiz ve düşük düzeyde iyi olma hali sergileyen bireyler oldukları düşünülebilir. Carlo ve Randall ergenlik üzerine yapılan araştırmalarda ergenliğin olumsuz yönlerine olumlu sosyal davranışlarından ve sebeplerinden daha çok odaklanıldığına dikkat çekmişlerdir.²⁵ Ergenliğe bilimsel açıdan yaklaşması nedeniyle ergen psikolojisinin babası olarak adlandırılan Hall'in²⁶ biyolojik kaynaklı değişiklikler sonucunda ergen genci duygusal, dengesiz, önsıziden yoksun bir birey olarak tanımlaması²⁷ ergenliğe ilişkin olumsuz bakış açılarını yansıtır niteliktedir. Öte yandan bir geçiş dönemi olan ergenliği rahat ve mutlu geçirdiğini ifade eden ergenlerin sayısı yeterince fazladır. Ergenlik dönemi gençlerin olumlu bir kimlik geliştirdiği ve sağlıklı bir ruhsal yapı oluşturduğu²⁸ bir dönem olarak da karşımıza çıkabilmektedir.

Bir durumu olumlu ya da olumsuz olarak yorumlama, durumun doğası vb. sebepler ergenin iyi olma halini etkilerken, bazı faktörlerin de ergenin iyi olma halinde belirleyiciliği mevcuttur. Türkiye'de çocukların gözünden çocukların iyi olma alanlarının ve göstergelerinin tanımlanmadığı ve değerlendirildiği araştırmada, yaş ortalamaları 14 olan katılımcılar iyi olma halini etkileyen faktörleri sağlık, maddi durum, eğitim, risk ve ilişkiler şeklinde sıralamışlar, mutluluğu etkileyen ilişkiler olarak da öncelikle arkadaşlarını, daha sonra ailelerini işaret etmişlerdir. Araştırmada çocukların psikolojinin iyi olmasının, enerjik ve güçlü hissetmelerinin, istediği sporu yapabilmelerinin, temiz olmalarının, düzenli yemek yiyebilmelerinin iyi olma hallerini etkilediğini düşündükleri saptanmıştır. Araştırmada akademik performansı iyi olma halinin en temel göstergesi, öğretmenin ayrımcılık yapmaması mutluluk nedeni, maddi imkanların kısıtlılığı, okul dışında çalışma, cezaıyla tehdit edilmek, evde şiddet ve çevredeki uyuşturucu kullanımı mutsuz bir çocuk olmanın sebebi olarak tanımlanmıştır.²⁹ Gönenç'in çalışmasında ergenlerin şükür düzeyleri ile

---

²⁵ G., Carlo - B. A. Randall, "Advances in Psychology Research", *Are All Prosocial Behaviors Equal? A Socioecological Developmental Conception Of Prosocial Behavior*, ed. F. Columbus (New Yorks: Nova Science, 2001), 2/151-170.

²⁶ Kim Gale Dolgin, *Ergenlik Psikolojisi, Gelişim, İlişkiler ve Kültür*, çev. Duygu Özen (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014), 83.

²⁷ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2017), 267.

²⁸ Nansook Park, "The Role Of Subjective Well-Being In Positive Youth Development.", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 591/1 (2004), 25-39.

²⁹ Pınar Uyan Semerci - Emre Erdoğan, Türkiye'de Çocukların Gözünden Çocuğun İyi Olma Hali Alanlarının ve Göstergelerinin Tanımlanması ve Değerlendirilmesi (UNICEF Türkiye Ofisi Sosyal Politika Birimi, 2014), 11-44.

psikolojik iyi olma durumları arasında yükseğe yakın orta düzeyde ve pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu, psikolojik iyi olma durumuna ait varyansın bir kısmının şükür değişkeni tarafından açıklandığı görülmektedir.³⁰ Bir başka çalışmada umudun, motivasyonun, amaçlarının peşinden gitmenin ergenlerin öznel iyi olma haline katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.³¹ Eryılmaz ve Atak'ın araştırmasında ise iyimserlik ve özsaygının ergenlerin öznel iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olmasında etkili olduğu görülmektedir.³² Yüksek not almak, maddi kazanç vb. gibi dışsal güdülenme yerine yaptığı işten zevk almak, kariyer amacının netleştirilmesi, özerklik, yeterlilik, aidiyet ihtiyacının karşılanması vb. içsel güdülenmenin ergenlerdeki öznel iyi oluş halini destekleyebildiği saptanmıştır.³³

3.2. Ergenlik ve Kaygı

Bir gelişim dönemi olan ergenlik de başlı başına kaygıya neden olabilmektedir. Ergen, zayıflık ve şişmanlık gibi bedensel imgeye ait kaygıları, yeterince uyuyamamak gibi sağlıkla ilgili kaygıları; özgüven eksikliği, çok hayal kurmak gibi kişiliğine ilişkin kaygıları; cinselliğe ve diğer özel konulara ilişkin problemlerini ebeveynleriyle konuşamamak, kendisine çocuk gibi davranılması gibi aile ve evle ilgili kaygıları; yanlış anlaşılma, yeni insanlarla tanışma korkusu duymak gibi toplum içindeki durumuyla ilgili kaygıları; karşı cinsten arkadaşı olmamak, daha güzel veya yakışıklı olmak gibi kız-erkek arkadaşlığıyla ilgili kaygıları; ölüm korkusu, doğruyu yanlış ayırt edememek gibi din ve ahlak konularındaki kaygıları; derse dikkatini verememek, kendini söz ve yazıyla istediği şekilde ifade edememek gibi okulla ilgili kaygıları; parasını nasıl idare edeceğini bilememek, meslek seçimi için yeteneklerini tanımak gibi ekonomik kaygıları yaşayabilmektedir.³⁴ Öte yandan ebeveynlerde panik bozuklukları vb. durumlar, ayrılık kaygısı, depresyon, okula gitmeyi reddetme, davranışsal ketlenme, başarısızlık, madde kullanımı vb. çevresel, genetik, gelişimsel ve psikolojik unsurlar da çocuk ve ergen kaygı bozukluklarının oluşumunda birbirleriyle etkileşimi olan faktörlerdir.³⁵

³⁰ Zehra Gönenç, *15-17 Yaşlarındaki Ergenlerde Şükür ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin Araştırılması* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 85-86.

³¹ Zeynep Cihangir Çankaya - Betül Meydan, "Ergenlik Döneminde Mutluluk ve Umut", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 17/65 (2018), 216-217.

³² Ali Eryılmaz - Hasan Atak, "Ergen Öznel İyi Oluşunun Öz Saygı ve İyimserlik Eğilimi ile İlişkinin İncelenmesi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10/37 (2011), 177-179.

³³ Abdullah Kahraman vd., "Motivasyon Unsurlarının Ergenlerde Öznel İyi Oluşa Etkileri", *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 7 (2019), 113.

³⁴ Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar* (İstanbul: Özgür Yayınları, 2016), 38-47.

³⁵ Ilgın Gökler, "Çocuk ve Ergenlerde Panik Bozukluğu Tartışmasında Farklı Bir Boyut: Bilgi İşleme Yaklaşımı", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 12/2 (2005), 83-91.

Ergenleri endişelendiren unsurlara baktığımızda insan hayatında yeri olan eğitimde başarının da kaygı ile ilişkili olduğu görülmektedir. Ergenlerde başarı ele alındığında başarılı öğrencilerin orta düzeyde kaygılı olması,³⁶ eğitimde yüksek başarı sorumluluğunun yüksek başarı kaygısına sebep olması,³⁷ bazı öğrencilerin yüksek düzeyde kaygı hissetmelerinin ve devamlı endişe duymalarının onların başarıya yeteneğine büyük ölçüde zarar vermesi³⁸ vb. bulgular bulunmaktadır.

Ergenlerin kaygı durumunu etkileyen bir diğer önemli faktör ise arkadaşlarıyla ilişkileridir. Akran grupları kaygı ve gerilimi azaltarak ergenin ruh sağlığını olumlu etkilemektedir. Arkadaşlık, ergenin toplumsal ilişkiler kurması, yardımlaşarak, paylaşarak duygusal alışverişe girmesi, toplumsal ilişkilerinin temelini atması, kendi kişiliğini tanıyıp insanlarla geçinmeyi ve iş birliğini öğrenmesi açısından önemlidir.³⁹ Öte yandan arkadaşlık ilişkilerinin kaygıyı arttırabilmesi de mümkündür. Alımcı, çalışmasında akran zorbalığının ergenlerde sosyal görünüş kaygısını arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.⁴⁰

3.3. Ergenlik Döneminde Dinin Etkisi

Ergenler dini, başa çıkma stratejisi olarak kullanabilmektedirler. Bireyin olumsuzluklara karşı başa çıkma davranışı gösterebilmesini sağlayabilecek en önemli destek olan yaşam doyumu, dini inanç ile beslenebilmektedir. Öztürk, dindarlığın öznel iyi oluşun anlamlı ve önemli bir yordayıcısı olduğu ve dindarlığın artmasının lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeylerini doğrudan etkileyeceği sonucuna ulaşmıştır.⁴¹ Öte yandan Marques ve arkadaşlarının ergenlerin yaşam doyumunda ümidin, maneviyatın, dini pratiklerin rolünü inceleyen araştırmasında yaşam doyumu ile dini pratikler arasında orta

³⁶ A. Bandura, *Self-efficacy* (New York: Freeman, 1997). akt. John W. Santrock, *Ergenlik*, çev. Diğdem Müge Siyez (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014), 377.

³⁷ Necla Acun Kapıkıran, "Başarı Sorumluluğunun ve Başarı Kaygısının Psikopatolojik Belirtilerle İlişkisinin Belirlenmesi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/23 (2008), 146-148.

³⁸ M. H. Parritz - M. F. Troy, *Disorders of Childhood* (Boston: Cengage, ts.) akt. John W Santrock, *Ergenlik*, 377.

³⁹ Pınar Bayhan - Sonnur Işıtan, "Ergenlik Döneminde İlişkiler: Akran ve Romantik İlişkilere Genel Bakış", *Aile ve Toplum Dergisi* 5/20 (2010), 41.

⁴⁰ Derya Alımcı, *Ortaokul Öğrencilerinin Akran Zorbalığı ve Sosyal Görünüş Kaygıları ile Kendine Saygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 63.

⁴¹ Yusuf Öztürk, *Ergenlerde Dindarlık İle Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Çarşamba Örneği)* (Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 75-76.

düzeyde, yaşam doyumu ile ümit ve maneviyat arasında güçlü düzeyde ilişki saptanmıştır.⁴²

Dinin, ergenlerin yaşadıkları olumsuzlukların üstesinden gelmede önemli etkisi olduğu görülmektedir. Hayta, ergenlerin depresyon ve kaygı yaşadığı umutsuzluk anlarında Tanrı'ya adeta bir liman gibi sığınabileceğine, sığınılacak liman işlevinin, ergenlerin özellikle kendilerini Tanrı'ya güçlü bağlılık hissettiklerinde etkinleşebildiğine dikkat çekmektedir.⁴³ Din, ergenlerde iyi olma halini ve akademik başarıyı da destekleyebilmektedir. Bir araştırmada dini topluluğa katılan ergenlerden kızlarda daha az depresif semptom, erkeklerde ise daha yüksek akademik başarı kaydedilmiştir.⁴⁴ İyi olma hali ve akademik başarı dini toplulukta inancın yansıması olarak teşvik edilen olumlu davranışların yaşamdaki pratiği olarak nitelendirilebilir.

Bedensel ve psikolojik değişimlere ayak uydurma çabasıdayken, yaratılış sebebi, hayat amacı gibi varoluşsal sorularına derinlemesine cevap arayan, çocukluk çağından çıkıp yetişkin birey olmaya ilk adımlarını atan ergen için hayat hızlı ve sürükleyici, zaman zaman da zorlayıcı olabilir. Ergenlik sürecinde birey, hayat boyu karşılaşılacaklarla mücadele etmeyi, sabırlı ve mücadeleci olmayı öğrenir. Her ergen bireyin yaşadığı dönemsel değişiklikler, bireysel sorumluluklar desteklenme ihtiyacını ortaya çıkarabilmektedir. Bu aşamada din, değişikliklere uyum sağlama, çalışma azmi, kararlılık ve mücadele, sabır, ümitvar olma, insanlarla iletişim açısından bireye yardımcı olarak öznel iyi olma halini korumayı, kaygıyı kontrol edebilmeyi sağlar.

4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma nicel desen üzerine kurgulanmıştır. Nicel araştırmada amaç, bireyin toplum içindeki davranışlarını gözlemlemek ve deney yoluyla objektif bir şekilde sayılarla ölçerek bulgulara ulaşmaktır. Kur'an kursu öğrencilerinde öznel iyi olma hali ve kaygı ilişkisini incelerken yansız, nesnel, objektif ve genelleştirilebilir sonuçlara ulaşma, nedensellik ilişkisini açıklayabilme çalışmamızda kullanılan nicel yöntemin üstün özelliklerindedir. Araştırmanın 2018 yılı içerisinde belli bir zaman diliminde yapılmış olması, Bursa ili merkez ilçelerini kapsamaması, örneklemin 280 gibi belirli bir sayıdan oluşması, katılımcıların iyi olma halleri ve kaygı tutumlarıyla ilgili duygularının, tutumlarının değişebilme olasılığı ise araştırmanın sınırlılıklarındandır.

⁴² Susana C. Marques vd., "The Role of Hope, Spirituality and Religious Practice in Adolescents' Life Satisfaction: Longitudinal Findings", *J Happiness Studies* 14 (2013), 251-261.

⁴³ Akif Hayta, *Allah'a Bağlanmak - Bağlanma Kuramı ve Tanrı Tasavvuru İlişkisi* (İstanbul: Onto Yayınevi, 2017), 200.

⁴⁴ P. P. Kang - L. F. Romo, "The Role of religious involvement on depression, risky behavior, and academic performance among Korean American Adolescents", *Journal of Adolescence* 34 (2011), 774-776.

Araştırma nedensel karşılaştırma ve korelasyonel araştırma desenleri temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde, kullanılan araştırma desenleri, araştırmanın değişkenleri ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Nedensel karşılaştırma araştırmaları, olası sonuçlar, koşullar ve katılımcılar üzerinde herhangi bir müdahaleye yer vermeksizin, insan grupları arasındaki farklılıkların olası nedenlerini belirlemeyi amaçlayan araştırma desenleridir.⁴⁵ Nedensel karşılaştırma deseni kullanılarak katılımcıların öznel iyi oluş algıları ve kaygı durumları cinsiyet, sosyal çevre, eğitim düzeyi, hafızlık eğitimi ve yatılılık değişkenlerine göre karşılaştırılarak incelenmiştir. Korelasyonel araştırmalar, mevcut olguları değiştirmeye çalışmadan, olgular arasında doğal olarak ortaya çıkan ilişkileri bularak tanımlayabilir.⁴⁶ Bu araştırmada, keşfedici korelasyonel araştırma deseni kullanılarak; katılımcıların öznel iyi oluş algıları ve kaygı hali arasındaki ilişkinin yönü ve derecesi incelenmiştir. Çalışmanın örneklemini Bursa ilinin Yıldırım ve Osmangazi merkez ilçelerindeki Kur'an kurslarında öğrenim gören 280 öğrenci oluşturmaktadır. Bursa merkezde bulunan tüm Kur'an kurslarına ulaşmak ciddi zaman, emek ve ekonomik güç gerektirmektedir. Evrene erişimin sınırlılığı sebebiyle araştırmada evreni temsil edebilecek, evrenin içindeki bir bölüme yönelinebilir.⁴⁷ Bu nedenle, araştırmada kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi tercih edilmiş, Yıldırım ve Osmangazi merkez ilçelerinde bulunan köklü bir eğitim-öğretim geçmişine sahip ve öğrenci sayısı çok olan Kur'an kursları araştırmaya dahil edilmiştir. 2018 yılında Bursa ili genelinde öğrenim gören öğrencilerin özellikleri ve sayısı göz önünde bulundurulduğunda örneklemin evreni temsil gücüne sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Değişken	Grup		
Cinsiyet	Kız	116	41,4
	Erkek	164	58,6
Sosyal Çevre	Köy	31	11,1
	İlçe	95	33,9
	Şehir	154	55,0
Eğitim Düzeyi	İlkokul	54	19,3
	Ortaokul	179	63,9
	Lise ve Dengi	47	16,8
Toplam		280	100,0

⁴⁵ Şener Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: PegemA Akademi, 2008).

⁴⁶ Şener Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: PegemA Akademi, 2008).

⁴⁷ A. K. Shenton, "Strategies For Ensuring Trustworthiness in Qualitative Research Projects", *Education for Information* 22/2 (2004), 63-75.

Tablo 1, araştırmaya katılanların %41,4'ünü kızların, %58,6'sını ise erkeklerin oluşturduğunu göstermektedir. Katılımcıların %11,1'inin geldiği sosyal çevre köy, %33,9'unun ilçe, %55'inin ise şehirdir. Öğrencilerin çoğunluğu ortaokul mezunudur. (%63,9).

Tablo 2: Katılımcıların Eğitim Hayatı ile İlişkili Betimsel Bilgiler

Değişken	Grup	(n)	%
Mevcut eğitim görülen okul	Örgün eğitim görmüyor	124	44,3
	Ortaokul	45	16,1
	Lise	94	33,6
	Üniversite	17	6,1
Hafızlık eğitimi alma	Evet	250	89,3
	Hayır	30	10,7
Kur'an kursunda yatılı kalma	Evet	259	92,5
	Hayır	21	7,5
Kur'an kursuna gelinmesinde kararı etkili olan	Kendiniz	186	66,4
	Aileniz	87	31,1
	Öğretmenleriniz	4	1,4
	Arkadaşlarınız	3	1,1
Toplam		280	100,0

Tablo 2'de, katılımcıların % 89,3'unun hafızlık eğitimi aldığı görülmektedir. Öğrencilerin; %16,1'i ortaokul, %33,6 lise ve %6,1'i ise üniversite eğitimine devam etmektedir. Önemli bölümü (%92,5) eğitim aldıkları kurslarda yatılı kalan öğrencilerin çoğunluğu, kurslara gelmelerinde ailelerinin (%31,1) ve kendi kararlarının etkili olduğunu belirtmiştir. (%66,4)

4.1. Kullanılan Ölçme Araçları

Araştırmada katılımcıların kişisel bilgilerini öğrenmek için demografik bilgi formu uygulanmıştır. Katılımcıların anksiyete düzeylerini ölçmek için Beck ve arkadaşlarının⁴⁸ geliştirdiği, Ulusoy ve arkadaşlarının⁴⁹ Türkçe'ye uyarladığı Beck Anksiyete Ölçeği kullanılmıştır.

Ölçekten alınan 0-7 arası puanlar minimal düzeyde anksiyete belirtisi, 8-15 arası puanlar hafif düzeyde anksiyete belirtisi, 16-25 arası puanlar orta düzeyde anksiyete belirtisi ve 26-63 arası puanlar ise şiddetli düzeyde anksiyete belirtisi şeklinde değerlendirilmektedir. Ölçeğin güvenilirliği 0,93

⁴⁸ A. T. Beck vd., "An inventory for measuring clinical anxiety: psychometric properties", *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 56/6 (1988), 893-897.

⁴⁹ Mustafa Ulusoy vd., "Turkish Version of the Beck Anxiety Inventory: Psychometric Properties", *Journal of Cognitive Psychotherapy* 12/2 (1998), 163-172.

olarak raporlanmıştır.⁵⁰ Bu araştırmada ise ölçeğe ait Cronbach Alfa katsayısı 0,91 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen Cronbach Alfa değeri, ölçeğin iç tutarlılığına bağlı güvenilirliğinin oldukça yüksek olduğunu göstermiştir.

Araştırmanın genel amacı doğrultusunda, katılımcıların öznel-iyi oluş algılarını ölçmek için Tuzgöl Dost'un⁵¹ geliştirdiği Öznel-İyi Oluş Ölçeği (ÖİÖ) kullanılmıştır. Tek faktörlü olan ve 46 maddeli ÖİÖ yaşama ilişkin kişisel yargıları, olumlu/olumsuz duyguları belirten ifadeleri kapsamaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar öznel-iyi oluş algısının yüksek ve olumlu, düşük puanlar ise öznel-iyi oluş algısının düşük ve olumsuz olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı 0,93 olarak, test-tekrar-test korelasyon katsayısı ise 0,86 olarak raporlanmıştır.⁵² Bu araştırmada ise ölçeğe ait Cronbach Alfa katsayısı 0,79 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen Cronbach Alfa değeri, ölçeğin iç tutarlılığına bağlı güvenilirliğinin yeterli düzeyde olduğunu göstermiştir.

4.2. Verilerin Elde Edilmesi ve İstatistiki Analizi

Araştırmada katılımcılara hiçbir yönden zarar vermemeyi öncelikle, sorumluluk ve haklar çerçevesinde gerçek verilerden yola çıkılarak, dürüstlük, güvenilirlik, nesnellik ve tarafsızlık ilkeleriyle verilerin elde edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma için gerekli resmi izinler alınmıştır. Savunmasız gruplar kapsamındaki öğrencilerin velilerine gerekli bilgilendirme yapılmış ve anket, velilerden alınan izin doğrultusunda gönüllülük esasına bağlı olarak uygulanmıştır.

5. Bulgular

BAÖ ve ÖİÖ ölçeklerinden elde edilen puanlara ait çarpıklık değerleri 0,05-0,91, basıklık değerleri ise 0,16-0,26 aralığında gözlenmiştir. Katılımcıların BAÖ'nden ve ÖİÖ'nden aldıkları puanlar arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon katsayısı hesaplanarak incelenmiştir. 0 ile ± 0.29 arasındaki korelasyon katsayıları düşük düzey ilişkiyi, ± 0.30 ile ± 0.69 arasındaki korelasyon katsayıları orta düzey ilişkiyi ve ± 0.70 ile ± 1 arasındaki korelasyon katsayıları ise yüksek düzey ilişkiyi göstermektedir.⁵³

Katılımcıların BAÖ puanlarının 0,00-0,54 aralığında değiştiği, puanların ortalamasının 16,78 ($\pm 12,06$) olduğu görülmektedir. Bulgular, katılımcıların kaygı seviyelerinin orta düzeyde olduğunu göstermektedir. Elde edilen

⁵⁰ Mustafa Ulusoy vd., "Turkish Version of the Beck Anxiety Inventory: Psychometric Properties", *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 12 (1998), 167.

⁵¹ Mediha Tuzgöl Dost, "Öznel İyi Oluş Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik Güvenirlik Çalışması", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3/23 (2005), 103-111.

⁵² Mediha Tuzgöl Dost, "Öznel İyi Oluş Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik Güvenirlik Çalışması", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3/23 (2005), 107.

⁵³ Ömay Çokluk vd., *Sosyal Bilimler için Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları* (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2012), 52.

bulgular ergenlik dönemindeki bireylerin hafızlık gibi uzun süreli emek isteyen yeni bir öğrenme durumunda zamanın önemli bir kısmını çalışmaya ayırmak gerekliliğini ve başarı kaygısı hissetmeleriyle açıklanabilir. Benzer şekilde Öztürk de araştırmasında Kur'an kursu öğrencilerinin orta düzeyde depresyon grubunda olduğu sonucuna ulaşmıştır.⁵⁴

Katılımcıların ÖiÖ puanlarının 52,00 aralığında değiştiğini ve puanların ortalamasının 181,00 ($\pm 110,83$) olarak hesaplandığını göstermektedir. Buna göre katılımcıların öznel iyi oluş algıları yüksektir. Kur'an kursu öğrencilerinin öznel iyi oluş hallerine ilişkin literatürde başka bir araştırma bulunmamakla birlikte, Öztürk'ün araştırmasında dindarlığın inanç, ibadet, bilgi, duygu ve etki boyutlarının öznel iyi oluşu pozitif yönlü olarak yordadığı görülmektedir. Etki düzeyleri ele alındığında, öznel iyi oluş üzerindeki yordayıcı etkiler sırasıyla duygu, etki, inanç, ibadet ve bilgidir.⁵⁵ Din eğitimi veren bir kurum olarak Kur'an kurslarının dindarlığın bilgi boyutunu öğrencilere kazandırdığı kabul edilebilir. Araştırmamızda katılımcılarda saptanan yüksek öznel iyi oluş hali, Öztürk'ün araştırmasının dini yönelimi olan ergenlerin yüksek öznel iyi oluş haline sahip olduğuna ilişkin bulgusuyla örtüşmektedir.

5.1. Beck Anksiyete Ölçeği ile İlişkili Bulgular

Tablo 3: Katılımcıların Beck Anksiyete Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre Dağılımı

Değişken	Cinsiyet	N	X	Ss	t	p
Anksiyete	Kız	116	20,22	12,01	4.12	0,00
	Erkek	164	14,35	11,54		

Katılımcıların BAÖ puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir ($p < 0,05$). Araştırmaya katılan kızların anksiyete puan ortalamaları erkeklerinkinden anlamlı olarak daha yüksektir. Mevcut bulgular, Yılmaz'ın kızların stres düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğunu, erkeklerin stresle başa çıkma stratejilerinde daha başarılıyken, psikopatoloji düzeyi yükseldikçe stresle başa çıkmada daha başarısız yöntemlere başvurduklarını saptadığı araştırmasıyla benzerdir.⁵⁶ Bir başka çalışmada %82,5

⁵⁴ Özlem Öztürk, *Kur'an Kursu Öğrencilerinin Depresyon Düzeyi Üzerine Bir Araştırma* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 75.

⁵⁵ Yusuf Öztürk, *Ergenlerde Dindarlık İle Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Çarşamba Örneği)* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 67-68.

⁵⁶ N. Yılmaz Erseven, *Üniversite Öğrencilerinde Stres Düzeyleri, Psikopatoloji ve Stresle Başa Çıkma* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993) akt. Sümer Adem Serkan, *Farklı Öz-anlayış (Self-Compassion) Düzeylerine Sahip Üniversite Öğrencilerinde Depresyon* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 46.

oranı ile depresyon ve %80,4 oranı ile anksiyete ile ilişkili sorunların kız öğrencilerde erkek öğrencilerinkinden (sırasıyla; %69,7, %67,6) yüksek olduğu belirlenmiş olup, istatistiksel olarak aralarındaki ilişkinin anlamlılığı görülmüştür.⁵⁷

Anksiyete ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını gösteren çalışmalar da mevcuttur. Öz, öğrencilerin cinsiyete göre süreklilik kaygı düzeyleri açısından anlamlı bir farka ulaşmamıştır.⁵⁸ Ak ve Cengiz çalışmalarında anksiyete duyarlılığının sosyal anksiyetenin güçlü bir yordayıcısı olduğunu, bu yordayıcılığın zaman ve cinsiyet grupları içinde büyük değişikliğe uğramadığını saptamıştır.⁵⁹ Aynı şekilde Toros ve Tataroğlu çalışmasında hiperaktivite bozukluğu olan ergenlerin kaygı ve depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir farka ulaşmamıştır.⁶⁰ Günaydın ve Baykal'ın Covid-19 pandemi döneminde astım tanılı ergenlerin anksiyete düzeylerini değerlendirdikleri araştırmada katılımcıların anksiyete düzeyleri arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.⁶¹ Çoğu araştırmacı ergenlikteki ruh durumu ve davranışlar üzerindeki hormonal değişimin etkisinin büyük ölçüde çevresel faktörlerden kaynaklandığı fikrindedirler. Erken erinlikte hormonal artış, kızlarda depresif ruh haliyle ilişkiliyken, ailedeki, okuldaki ya da arkadaşlarla olan sorunlar gibi stresli yaşam olayları, depresyonun gelişmesinde hormonal değişimlerden çok daha etkilidir. Stres düzeyi vb. çevresel değişimler hormonal dengeyi, dolayısıyla ergenlerin ruh durumlarını etkileyebilmektedir.⁶² Cinsiyet ise ergenlerin duygu durumlarını etkileyen faktörlerden sadece biridir. Erkeklerle oranla kızların fiziksel ve biyolojik değişimleri daha belirgin yaşamasının, yatılı eğitimde aile ortamına daha çok özlem duymalarının, daha fazla duygusal tepki vermelerinin, duygularını ifade edebilmelerinin araştırmamızda kızların anksiyete puanlarının erkeklere oranla yüksek bulunmasının neden olabileceği düşünülebilir.

⁵⁷ Selen Özakar Akça vd., "Cinsiyet ve Yaş Farklılıklarının Ergenlerin Depresyon, Anksiyete Bozukluğu, Kendine Zarar Verme, Psikoz, Travma Sonrası Stres Bozukluğu, Alkol-Uyuşturucu Bağımlılığı ve Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu İle İlişkili Sorunlara Etkisi", *Dicle Tıp Dergisi* (2018), 260.

⁵⁸ Sinan Öz, Ergenlerin Cinsiyet, Sosyo-ekonomik ve Öğretim Kademesi Düzeylerine Göre Bilişsel Esneklik, Uyum ve Kaygı Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 77.

⁵⁹ Sertaç Ak - Cengiz Kılıç, "Cinsiyet Anksiyete Duyarlılığı ve Sosyal Anksiyete Arasındaki İlişkiyi Etkiliyor mu?", *Türk Psikiyatri Dergisi* 28/4 (2017), 244.

⁶⁰ Fevziye Toros - Cengiz Tataroğlu, "Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu: Sosyodemografik Özellikler, Anksiyete ve Depresyon Düzeyleri", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 9/1 (2002), 28-30.

⁶¹ Nursen Çiğerci Günaydın - Saliha Baykal, "COVID-19 Pandemi Döneminde Astım Tanılı Ergenlerde Anksiyete Düzeyinin Değerlendirilmesi", *Namık Kemal Tıp Dergisi* (2020), 291.

⁶² Laurance Steinberg, *Ergenlik*, çev. Figen Çok (Ankara: İmge Kitabevi, 2013), 57.

Tablo 4: Katılımcıların Beck Anksiyete Ölçeği Puanlarının Sosyal Çevreye Göre Dağılımı

Değişken	Sosyal çevre	N	X	Ss	F	P
Anksiyete	Köy	31	14,84	12,27	0,56	0,57
	İlçe	95	17,47	11,44		
	Şehir	154	16,75	12,43		

Tablo 4'te, katılımcıların BAÖ puanlarının sosyal çevreye göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir ($p>0,05$). Köy, ilçe ve şehirde yaşayan öğrencilerin anksiyete algıları benzer düzeydedir. Başer ise ergenlerin anksiyete bozukluklarında ebeveynlerinin tutumlarını sosyal çevre üzerinden incelediği araştırmasında, ebeveynleri şehirli ebeveynlere göre daha otoriter tutuma sahip olan köylü ve kasabalı ergenlerin, daha fazla kaygı yaşayabileceklerine işaret etmiştir.⁶³ Cuccu ise araştırmasında ergenlerde anksiyete ve sosyal çevre arasında anlamlı bir ilişki saptamamıştır.⁶⁴ Yatılılık durumunun katılımcıların sosyal çevreleriyle etkileşimlerini azaltması nedeniyle anksiyete ve gelinen çevreye ilişkin anlamlı bir farklılık bulunmaması olağandır.

Tablo 5: Katılımcıların Beck Anksiyete Ölçeğinden Aldıkları Puanların Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Değişken	Eğitim düzeyi	N	X	Ss	t	p	Gruplar arası fark
Anksiyete	1. İlkokul	54	13,11	10,24	3,21	0,04	2>1, 3>1
	2. Ortaokul	179	17,51	12,48			
	3. Lise ve dengi	47	18,21	11,81			

Tablo 5'te, katılımcıların BAÖ puanları eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık görülmektedir ($p<0,05$). Ortaokul ile lise ve dengi mezunu öğrencilerin anksiyete puan ortalamalarının, ilkokul mezunu öğrencilerinkinden anlamlı olarak daha yüksektir. Literatürde Kur'an kursu öğrencilerinin anksiyete puanlarıyla eğitim düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştıran herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Öte yandan bireylerin eğitim düzeyiyle kaygı ilişkisini inceleyen araştırmalar mevcuttur. Öz, araştırmasında öğrenim

⁶³ Eylül Başer, *Yaygın Anksiyete Bozukluğu Olan Ergenlerde Anne Baba Tutumlarının İncelenmesi* (Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 49-50.

⁶⁴ Seniha Cuccu, *İzmir İli İçinde Yer Alan Dershanelerde Üniversiteye Hazırlık Sınıflarında Okuyan Öğrencilerin Anksiyete Düzeyleri ve Stresle Başa Çıkabilme Yöntemlerinin Belirlenmesi* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 161.

kademesinin ergenlerin bilişsel esneklik puanları üzerinde ana etkide farklılık oluşturmadığını, ancak durumluluk kaygı puanları açısından anlamlı bir farklılık oluşturduğunu, öğrenim kademesi ve durumluluk kaygı etkileşiminin ortak etkisinde ise anlamlı etkileşim olmadığını kaydetmiştir.⁶⁵ Pirinççi çalışmasında, lise öğrencilerinden durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri yüksek olanların akademik başarısının da yüksek, durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri düşük öğrencilerin ise akademik başarısının da düşük olduğunu saptamıştır.⁶⁶ Bir diğer çalışmada ise İngilizce dersine yönelik kaygı düzeyi yüksek olan kız öğrencilerin derse ilgisinin ve katılımının daha yüksek olduğu görülmüştür.⁶⁷ Eğitim ve kaygı düzeyine ilişkin araştırmalarda, genel olarak kaygı yükseldikçe akademik başarı ve ilginin arttığı görülmektedir. Araştırmamızın örneklemini ortaokul ve lise mezunu olup sadece Kur'an kursu eğitimi alan, örgün eğitimiyle birlikte Kur'an kursu eğitimi alan ve Kur'an kursu eğitimi sebebiyle örgün eğitime ara veren öğrenciler oluşturmaktadır. Kur'an kursu eğitiminin beraberinde örgün eğitimi de sürdüren, dolayısıyla daha fazla sorumluluğu olan katılımcıların anksiyete puanlarının ilkokul mezunu katılımcılardan yüksek olması olağan bir sonuçtur. İlkokul mezunu katılımcıların, ilk erinlik dönemindeki 11-13 yaş civarı öğrencilerinden, ortaokul ve lise mezunu olanların da örgün eğitime ara veren ya da devam eden orta ergenlik ve son ergenlik dönemdekilerden oluştuğu düşünüldüğünde; ortaokul ve lise mezunu düzeyindeki öğrencilerin geleceğe yönelik endişelerinin yüksek kaygı puanlarında etken olabileceği söylenebilir. Ülkemizde ilkokuldan mezuniyet yaşı 11, ortaokuldan mezuniyet yaşı 14, liseden mezuniyet yaşı ise 18'tir. Bununla birlikte çeşitli sebeplerle ilkokul kademesinden mezun olduktan sonra örgün eğitimin üst kademesine devam edememiş farklı yaş aralığında bireyler göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle, araştırma bulguları Kur'an kursu öğrencilerinin mezun olduğu okul düzeyinin gereken yaş aralığından bağımsız ele alındığında, Kur'an kursu eğitiminin ilkokul mezunu katılımcılarda kendilerini gerçekleştirmelerini sağlayarak kaygı düzeylerini azalttığı düşünülebilir. Mirzeoğlu ve Çetinkanat'ın araştırmasında kendini gerçekleştirmenin tüm boyutlarıyla toplam puanlar arasında anlamlı ve negatif ilişki bulunmuş, kendini gerçekleştiren bireylerde, sürekli kaygı düzeylerinin

⁶⁵ Sinan Öz, *Ergenlerin Cinsiyet, Sosyo-ekonomik ve Öğretim Kademesi Düzeylerine Göre Bilişsel Esneklik, Uyum ve Kaygı Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 72.

⁶⁶ Leyla Nazlı Pirinççi, *Lise Öğrencilerinin Mükemmeliyetçilik Düzeyleri ile Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 81.

⁶⁷ İshak Kozikoğlu - Fırat Kanat, "Lise Öğrencilerinin İngilizce Dersine Katılım Durumlarının İngilizce Dersine Yönelik Tutum ve İngilizce Konuşma Kaygısına Göre Yordanması", *Kastamonu Eğitim Dergisi* 26/5 (2018), 1650.

düşük bulunduğu ya da sürekli kaygı düzeyi yükseldikçe kendini gerçekleştirme puanlarının düştüğü görülmüştür.⁶⁸

Tablo 6: Katılımcıların Beck Anksiyete Ölçeğinden Aldıkları Puanların Hafızlık Eğitimi Alıp Almama Durumuna Göre Dağılımı

Değişken	Hafızlık Eğitimi Alma	N	X	Ss	T	P
Anksiyete	Evet	250	16,29	11,92		
	Hayır	30	20,87	12,67	-1,88	0,07

Katılımcıların BAÖ puanları hafızlık eğitimi açısından anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Katılımcıların her birinin ergenlik döneminin beraberinde getirdiği değişikliklerle aynı düzeyde başetme çabasında olması gruplar arası anksiyete düzeyinde farklılık olmamasına sebep gösterilebilir. Öte yandan, Algur'un çalışmasında, hafızlık eğitimi alan katılımcılar eğitim süreçlerini stresli olarak değerlendirmiş ve kaygı duydukları durumları belirtmişlerdir.⁶⁹ Kutlu ve arkadaşlarının çalışmasında ise hafızlık eğitimi tamamlayan katılımcıların anksiyete puanının hafızlık eğitimi tamamlamayanlara göre daha düşük olduğu görülmektedir.⁷⁰

Tablo 7: Katılımcıların Beck Anksiyete Ölçeğinden Aldıkları Puanların Yatılılık Durumuna Göre Dağılımı

Değişken	Kursta Yatılı Kalma	N	X	Ss	t	p
Anksiyete	Evet	259	16,65	11,95	-0,65	0,52
	Hayır	21	18,43	13,65		

Tablo 7, katılımcıların BAÖ'den aldıkları puanlarda yatılılık durumuna göre anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir ($p>0,05$). Literatürde, Kur'an kurslarında öğrencilerin yatılılık durumu ile anksiyete ilişkisini inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Öte yandan Kaya'nın çalışmasında, Yatılı İlköğretim Bölge Okulu öğrencilerinin güvenli bağlanma stilleriyle sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken, kaçınılmalı bağlanma

⁶⁸ Dilşad Ediş Mirzeoğlu - Canan Çetinkanat, "Elit Takım Sporcularının Kendini Gerçekleştirme ve Sürekli Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 10/3 (2005), 23-24.

⁶⁹ Hüseyin Algur, "Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Gözüyle Türkiye'de Hafızlık Eğitimi (Nitel Bir Araştırma)", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (2018), 84.

⁷⁰ Necip Kutlu vd., "Hafızlık ve Beyin", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/3 (2019), 359-360.

ve kaygılı bağlanma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşılmıştır.⁷¹ Schaverien kendisi de yatılı okulda öğrenim gören bir birey olarak kendisine psikoterapi için gelen birçok hastanın hikayesinde, yatılı okul unsuru olduğunu vurgulamış, yatılı okulda öğrenim görmeyen bazı bireylerde kalıcı olarak bıraktığı psikolojik sorunları içeren bir dizi semptom ve davranışı “Yatılı Okul Sendromu” adıyla tanımlamıştır.⁷² Araştırmamızda yatılılık durumu ve anksiyete arasında herhangi bir ilişkisinin bulunmamasında katılımcıların Bursa il merkezinde bulunan, birçok açıdan yeterli donanıma sahip kurslarda eğitim görmelerinin etkisi düşünülmelidir.

5.2. Öznel İyi Oluş ile İlişkili Bulgular

Tablo 8: Katılımcıların Öznel İyi Oluş Ölçeğinden Aldıkları Puanların Cinsiyete Göre Dağılımı

Değişken	Cinsiyet	N	X	SS	T	P
Öznel İyi Oluş	Kız	116	109,82	21,98	-0,63	0,53
	Erkek	164	111,54	22,77		

Tablo 8’de katılımcıların ÖİÖ’nden aldıkları puanlarda cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0,05$). Araştırma bulguları ergenlik döneminde cinsiyetten daha belirgin çeşitli faktörlerin öznel iyi oluş üzerinde daha etkin olmasıyla açıklanabilir. Kasapoğlu ve Kış’ın çalışmasında cinsiyete ilişkin veri içeren 25 çalışmaya ait orman grafiği incelenmiş, etkisizlik çizgisine çok yakın düzeyde, kadınlar lehine bir farkın olduğu görülmüştür.⁷³ Karakoç ve arkadaşları çalışmalarında cinsiyet ve öznel iyi oluş toplam puanı arasında anlamlı bir ilişki olmadığını, sadece yaşam doyumu alt boyutunda anlamlı farklılık bulunduğunu, bu durumun farklı çalışmalarda cinsiyet faktörünün etkisinin değişebileceğinin göstergesi olduğuna işaret etmişlerdir.⁷⁴ Başka bir çalışmada da ergenlerin öznel iyi oluşlarının cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür.⁷⁵ Aynı şekilde Balcı da araştırmasında öznel iyi

⁷¹ Buket Kaya, *Yatılı İlköğretim Bölge Okulu II. Kademe Öğrencilerinin Bağlanma Stillerinin İncelenmesi* (Amasya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri, 2010), 128.

⁷² Joy Schaverien, “Boarding School Syndrome: Broken Attachments A Hidden Trauma”, *British Journal of Psychotherapy* 27/2 (2011), 138-155.

⁷³ Figen Kasapoğlu, “Öznel İyi Oluşun Cinsiyet Açısından İncelenmesi: Bir Meta-Analiz Çalışması”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12/3 (2016), 774-775.

⁷⁴ Ayşe Karakoç vd., “Lise Öğrencilerinde Öznel İyi Oluş ile Olumlu Gelecek Beklentisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi* 3/6 (2013), 48.

⁷⁵ Ali Eryılmaz - Ayşe Aypay, “Ergen Öznel İyi Oluşu İle Kimlik Statüsü İlişkisinin İncelenmesi”, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 16 (2011), 174.

olma hali ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığa ulaşmamıştır.⁷⁶ Eryılmaz ve Ercan'ın araştırmasının bulguları ise 14-17 ve 19-25 yaş grubundaki bireyler için literatürle örtüşmüş; bireylerde öznel iyi oluş açısından cinsiyete göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir.⁷⁷ Örneklemini ergenlik dönemindeki katılımcıların oluşturduğu araştırmamızın bulguları, literatürdeki benzer araştırmaların bulgularıyla örtüşmektedir.

Tablo 9: Katılımcıların Öznel İyi Oluş Ölçeğinden Aldıkları Puanların Sosyal Çevreye Göre Dağılımı

Değişken	Sosyal çevre	N	X	Ss	F	p
Öznel iyi oluş	Köy	31	116,39	26,80	1,09	0,34
	İlçe	95	109,83	21,30		
	Şehir	154	110,32	22,14		

Tablo 9'da, katılımcıların ÖİÖ puanlarının sosyal çevreye göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir ($p>0,05$). İşgör'ün çalışmasında aileleri farklı ikamet yerlerine sahip olan üniversite öğrencilerinde, merhamet ve öznel iyi oluş şeklindeki birleşik bağımlı değişkenlerde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.⁷⁸ Araştırmamızdaki ilçe ve köyden gelen katılımcılar vakitlerinin çoğunu geldikleri sosyal çevrelerinden uzakta, yatılı olarak şehir ortamında geçirmektedirler. Sosyal çevreden uzak olup yatılı ortamda bulunmanın, farklı sosyal çevrelerden gelmekten kaynaklanan farklılıkları etkisiz hale getirmiş olduğu söylenebilir. Öte yandan, öğrencilerin büyük çoğunluğunun Kur'an kursu eğitimi süresince en çok etkileşimde bulunduğu sosyal çevreyi diğer öğrencilerin ve kurs öğreticilerinin oluşturduğu görülmektedir. Öğrencilerin yoğun etkileşimde buldukları, diğer öğrencilerden ve öğreticilerden oluşan yeni sosyal çevrenin etkisinin, öğrencilerin geldikleri sosyal çevrenin etkisine göre daha güçlü olması mümkündür. Bu durumun, öğrencilerin öznel iyi oluş ölçeğinden almış oldukları puanların, öğrencilerin geldikleri sosyal çevreye göre anlamlı bir farklılık göstermemesinde etkili olan unsurlardan biri olduğunu düşünmek mümkündür. Aynı şekilde, günümüzde sosyal medya, kitle iletişim araçları gibi teknolojik gelişmeler köy, ilçe ve şehir ayırt etmeksizin bireyi ve kültürü büyük ölçüde etkilemekte ve dönüştürmektedir. Sosyal çevrenin birey üzerindeki etkisi, yerini kurgulanan ve toplumun her kesimine ulaşan sanal kültürün

⁷⁶ Fatma Balcı, *Psikolojik ve Öznel İyi Olma Hali İle Dini İnançlar Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 134.

⁷⁷ Ali Eryılmaz - Leyla Ercan, "Öznel İyi Oluşun Cinsiyet, Yaş Grupları ve Kişilik Özellikleri Açısından İncelenmesi", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4/36 (2011), 143-145.

⁷⁸ İsa Yüce İşgör, "Merhametin Öznel İyi Oluş Üzerindeki Yordayıcı Etkisinin İncelenmesi", *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 16/2 (2017), 431.

etkisine bırakmaktadır. Öğrencilerin geldikleri sosyal çevreyle öznel iyi oluş puanları arasında anlamlı bir farklılığın saptanamamasında, sanal kültürün en çok etkilediği gelişimsel dönem olan ergenlik döneminde bulunmalarının da etkisinin olduğu söylenebilir.

Tablo 10: Katılımcıların Öznel İyi Oluş Ölçeğinden Aldıkları Puanların Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Değişken	Eğitim Düzeyi	N	X	Ss	F	P	Gruplar arası fark
Öznel iyi oluş	1.İlkokul	54	106,02	22,85	3,67	0,03	2>1, 2>3
	2.Ortaokul	179	113,53	22,80			
	3. Lise ve dengi	47	106,06	18,91			

Tablo 10'da, katılımcıların ÖİÖ puanlarının eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir ($p<0,05$). Ortaokul mezunu öğrencilerin ÖİÖ puan ortalamaları, lise ve dengi ile ilkokul mezunu öğrencilerininkinden anlamlı düzeyde yüksektir. Doğrudan öznel iyi oluş ve eğitim ilişkisine ilişkin bir bulgu içermemekle birlikte bireyin düşük öznel iyi oluşunun sonucu olarak ortaya çıkan depresyon ile eğitim düzeyi arasındaki ilişkinin incelendiği Öztürk'ün çalışmasında, ilköğretim mezunu Kur'an kursu öğrencilerinin depresyon puanlarının lise mezunu Kur'an kursu öğrencilerine oranla daha düşük düzeyde olduğu görülmüştür.⁷⁹ Balcı, araştırmasında en yüksek yaşam doyumuna sahip olan ilkokul mezunu katılımcıların, aynı zamanda en yüksek öznel iyi olma hali seviyesine sahip olduğunu, ortaokul mezunlarında azalan öznel iyi olma halinin lise ve dengi okul mezunlarında ortaokul mezunlarına oranla daha yüksek olduğunu, tahsil durumu ile öznel iyi olma hali arasında anlamlı istatistiksel bir ilişki bulunmadığını tespit etmiştir.⁸⁰

Tablo 11: Katılımcıların Öznel İyi Oluş Ölçeğinden Aldıkları Puanların Hafızlık Eğitimi Alıp Almama Durumuna Göre Dağılımı

Değişken	Hafızlık Eğitimi	N	X	Ss	t	p
Öznel iyi oluş	Evet	250	109,69	22,25	-2,47	0,01
	Hayır	30	120,30	22,00		

⁷⁹ Özlem Öztürk, *Kur'an Kursu Öğrencilerinin Depresyon Düzeyi Üzerine Bir Araştırma* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 115.

⁸⁰ Fatma Balcı, *Psikolojik ve Öznel İyi Olma Hali İle Dini İnançlar Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 137-138.

Tablo 11 hafızlık eğitimi açısından incelendiğinde katılımcıların ÖİÖ'nden almış oldukları puanların anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir ($p<0,05$). Algur'un çalışmasında hafızlık eğitimi sürecinde olumlu bir psikolojik halin daha baskın olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmada en mutlu olunan durumun ezber derslerini vermek olduğu kaydedilmiş, eğitim süresince yaşanan stresin, hocalarla ve arkadaşlarla olan iletişim sorunlarının, ailevi sorunların, dersin zamanında verilememesinin stres düzeyini arttırdığı, hafızlık eğitimi alan bireylerin özyeterliklerinin yeterli olmakla beraber stres, rahatsızlık algılarının daha yüksek olduğu görülmüştür.⁸¹ Algur'un araştırması ve araştırmamızın sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, hafızlık eğitimi gibi özel bir yetenek, disiplin ve sorumluluk isteyen bir eğitimi alan öğrencilerin hafızlık eğitiminin sorumluluğunun ve eğitimini tamamlamayla ilgili kaygının ise öznel iyi oluşlarını negatif yönde etkilediği söylenebilir. Hafızlık eğitimi başarıyla tamamlandıklarında bireylerin öznel iyi oluş puanlarının daha yüksek olacağı beklenmektedir.

Tablo 12: Katılımcıların Öznel İyi Oluş Ölçeğinden Aldıkları Puanların Yatıllık Durumuna Göre Dağılımı

Değişken	Kursta Yatılı	X		P	
Kalma		s			
Öznel iyi oluş	Evet	59	11,15	1 2,25	0 ,84 ,40
	Hayır	1	06,86	1 4,69	

Tablo 12, katılımcıların ÖİÖ puanlarının, yatıllık durumunun anlamlı bir farklılık oluşturmadığını göstermektedir ($p>0,05$). Literatürde Kur'an kurslarında yatıllık durumu ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir araştırma bulunmamaktadır. Bulgularda anlamlı bir farklılık olmaması, katılımcıların kaldıkları yurtların fiziksel şartlarının yeterliliği, aile ortamından uzak olan katılımcıların öğretmenlerle ve arkadaşlarla kurdukları olumlu ilişkilerle duygusal ihtiyaçlarını tamamlayabilmeleri vb. sebeplerle açıklanabilir. Öte yandan, Nigar çalışmasında, yatılı kalan ortaokul öğrencilerin öznel iyi oluş puanlarının, yatılı kalmayan öğrencilerin puanlarından daha düşük olduğunu

⁸¹ Hüseyin Algur, *Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psikososyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi* (Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 303-306.

saptamıştır.⁸² Savcı ise yatılı ve gündüzlü öğrenim gören lise öğrencilerinin somatizasyon, obsesif-kompulsif belirtiler, kişilerarası duyarlılık, depresyon, öfke ve düşmanlık, psikotizm, fobik anksiyete belirtileri arasında anlamlı bir farklılığa rastlamamıştır.⁸³

5.3. Beck Anksiyete ve Öznel İyi Oluş Ölçeklerinden Elde Edilen Puanlar Arasındaki İlişkilere Ait Bulgular

Tablo 13: Katılımcıların Beck Anksiyete ve Öznel İyi Oluş Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Değişkenler		Öznel iyi oluş
	R	-0,22
Anksiyete	P	0,00
	N	280

Tablo 13, katılımcıların BAÖ puanları ile ÖİÖ puanları arasında düşük düzeyde negatif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu göstermektedir ($r=-0,22$; $p<0,05$). Katılımcıların anksiyete puanları arttıkça öznel iyi oluş puanları azalmaktadır. Nitekim çalışma grubu üniversite öğrencileri olan bir başka araştırmada, öznel iyi oluş hali ve kaygı ilişkisi incelenmiş ve öznel iyi oluş ile yaşam doyumu arasında negatif yönde bir ilişki gözlemlenmiştir.⁸⁴ Russell ve Topham sosyal kaygı üzerine yapılan önceki araştırmalarla tutarlı biçimde yükseköğrenim öğrencilerinin önemli bir kısmında sosyal kaygının, öğrenmeyi ve iyi olma halini etkileyen sürekli, gizli bir kısıtlılığa sebep olduğunu saptamışlardır.⁸⁵ Taheri-Kharameh ve arkadaşları ise yüksek dinsel-ruhsal iyi olma haline sahip olan üniversite öğrencilerinin düşük stres, anksiyete ve depresyon düzeyine sahip olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.⁸⁶

⁸² Ferrah Nigar, *Ortaokul Öğrencileri ile Yatılı Bölge Ortaokul Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş ve Temel Psikolojik İhtiyaçlar Düzeyinin Karşılaştırılması* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 48.

⁸³ Mustafa Savcı, *Yatılı Liselerde Öğrenim Gören Gündüzlü ve Yatılı Kalan Öğrencilerin Psikolojik Belirtilerinin İncelenmesi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 164.

⁸⁴ Ahmet Öztürk - Raşan Çetinkaya Siviş, "Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeyleri ile Tinsellik, İyimserlik, Kaygı ve Olumsuz Duygu Düzeyleri Arasındaki İlişki", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 42 (2015), 344.

⁸⁵ Graham Russell - Phil Topham, "The Impact of Social Anxiety on Student Learning and Well-being in Higher Education", *Journal of Mental Health* 21/4 (2012), 375-385.

⁸⁶ Zahra Taheri Kharameh vd., "The Relationship between Religious-Spiritual Well-Being and Stress, Anxiety, and Depression in University Students", *Health, Spirituality and Medical Ethics* 3/1 (2016), 30-35.

Sonuç ve Öneriler

Çalışma, Kur'an kursu öğrencilerinde öznel iyi oluş hali ve kaygı ilişkisini incelediğimiz nicel bir araştırmadır. Öğrencilerin kaygı düzeyi ve öznel iyi olma halini değerlendirebilmek için ÖİÖ'nden ve BAÖ'nden elde edilen verilerden yararlanılmıştır.

Araştırmamızda öğrencilerin %55'inin kurslara şehirden geldiği görülmektedir. Kur'an kurslarının Bursa ili merkezindeki köklü kurumlar olması, yükseköğrenime geçişle ilgili olarak önündeki kısıtlamalar kaldırılan İHL'lerin ortaokul/lise kısımlarına öğrenci alınabilmesi, dolayısıyla da Kur'an kurslarına gereken ilginin gösterilmesi şehirden gelen önemli orandaki öğrenci sayısını açıklar niteliktedir. Katılımcılar genellikle lise ve ortaokul düzeyindeki yaş grubundan oluşmaktadır. Hafızlık eğitim yaşı için 11-13 yaşlarının daha verimli olacağı yönündeki genel kabul, Kur'an eğitimi üzerindeki yaş sınırının kalkmasıyla ilkokul ya da ortaokul sonrası hafızlık eğitimi için örgün eğitime ara verebilmesine ilişkin kanuni düzenlemeler bu durumda etkilidir. Katılımcıların %89,3 gibi büyük bir bölümünün çalışma disiplini gerektiren hafızlık eğitimini alıyor olması, yüksek yatılılık oranında etkilidir. Öğrencilerin genelinin (%66,4) kursa kendi isteğiyle gelmesi, Kur'an eğitimi için asgari düzeyde bir hazırbulunuşluğa sahip olduklarının göstergesidir. Bireyin hazırbulunuşluk düzeyinin sağlanması eğitimin hedef ve kazanımları açısından da önemlidir. Araştırma bulguları katılımcıların anksiyetelerinin orta düzeyde olduğunu göstermektedir. Ergenlikteki psikolojik ve fizyolojik değişimlerin beraberinde hafızlık eğitiminin yoğunluğu ve tamamlanılmasına yönelik beklentilerin katılımcıların anksiyete puanlarını arttırabilmesi mümkündür. Katılımcıların yatılılık durumu ile anksiyete düzeyi arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Ergenlik dönemi, bağımsızlaşma çabasına rağmen aile desteğine en çok ihtiyaç duyulan dönemlerdendir. Araştırma bulguları, Kur'an kursu öğrencilerinin yüksek yaşam memnuniyeti ve yüksek hayat doyumuna sahip olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle, düşük hayat doyumu ve yaşamdan memnuniyetsizlik haliyle tanımlanan ergenlik dönemindeki düşük öznel iyi oluş halinin, ergenlerin tamamı için genellenemeyeceği görülmektedir. Bulgular, farklı ailelerden gelen ve çoğunluğu yatılı kalan katılımcıların genel olarak birbirleriyle olumlu ilişkiler kurduğunu göstermektedir. Sürekli aynı ortamı paylaşan ergenlerin arkadaşlık ilişkilerinde zaman zaman çatışma yaşayabileceği düşünüldüğünde, olumsuz değerlendirmede bulunan öğrencilerin oranı normal karşılanmalıdır.

Katılımcılardan kızların anksiyete puanlarının erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Araştırmamıza katılan kızların ve erkeklerin öznel iyi olma hali puanları benzer düzeydedir. Eğitim düzeyi lise ve ortaokul olan öğrencilerin anksiyete seviyelerinin eğitim düzeyi ilkokul olanlara oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Ortaokul ve lise mezunu öğrencilerde geleceğe

ilişkin kaygılar ve sınavlar nedeniyle anksiyete puanının ilkökul mezunlarına göre daha yüksek olması olağandır. Eğitim düzeyi ortaokul olanların, eğitim düzeyi lise olanlara göre daha yüksek öznel iyi oluş puanına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, lise mezunu bir ergenin üniversite sınavı vb. gibi geleceğe ilişkin sorumluluklarının ortaokul mezunu bir ergene göre daha fazla olmasıyla ilişkilendirilebilir. Hafızlık eğitimi açısından karşılaştırıldığında iki grubun da anksiyete düzeyinin benzer olduğu, hafızlık eğitimi almayan öğrencilerin öznel iyi oluş puanlarının, hafızlık eğitimi alanlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Hafızlık eğitimindeki ciddi çalışma temposunun katılımcıların öznel iyi oluş halini etkilemesi mümkündür. Öte yandan, yatılılık durumunun kurs öğrencilerinin anksiyete algılarında farklılık oluşturmadığı, sosyal çevrenin bu duruma herhangi bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Öğrencilerin anksiyete puanları ile öznel iyi oluş puanları arasında düşük düzeyde negatif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin olduğu, öğrencilerin anksiyete puanı arttıkça öznel iyi oluş düzeylerinin azaldığı tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgulardan hareketle ailelere, çocuklarına kapsamlı bir din eğitimi aldirmayı planladıklarında çocuklarının istekliliklerini ve yatkınlıklarını dikkate almalarının gerekliliği hatırlatılmalıdır. Din eğitiminde, bireyin eğitim almayı istemesi ve içselleştirmesi sağlanarak olumlu istendik değişiklikler oluşturmak amaçlanmalıdır. Din eğitimi kurumlarının ve öğreticilerin öğrencilere kendilerini huzurlu ve güvende hissetmelerini sağlayabilecek ortamlar sunabilmeleri sadece din eğitiminin hedefleri ve başarısı açısından düşünülmemelidir. Dini tutumları tüm boyutlarıyla etkileyebilecek din eğitiminde olumlu deneyimler hedeflenmelidir. Kur'an kurslarına aile, öğretmen ve arkadaşlarının etkisiyle geldiğini belirten katılımcıların aldıkları eğitime ilişkin tutumları saptanmalı, katılımcılardan aldıkları din eğitimi vb. sebebiyle memnuniyetsizlik yaşayanlara çözüm odaklı destek verilmelidir. Dini eğitimden memnuniyetle ilgili fikrini belirtmemiş %1,1'lik katılımcı oranını bu cevabı vermeye yönelten sebepler araştırılmalıdır.

Öğrencilerin kurs ortamında kendilerini mutlu ve rahat hissetmeleri, patolojik bir kaygı duymalarını önleyerek öznel iyi oluşlarını destekleyecektir. Din eğitimin öznel iyi olma hali üzerindeki etkisinin daha belirgin şekilde tanımlanabilmesi için Kur'an kursu vb. gibi dini bir eğitim almayan benzer bir örnekleme karşılaştırdığı bir çalışma yapılabilir. Mevcut önerilerin dikkate alınmasının öğrencilerin öznel iyi olma haline katkı sağlayacağı ve patolojik anksiyete yaşamalarını önleyebileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Ak, Sertaç - Kılıç, Cengiz. "Cinsiyet Anksiyete Duyarlılığı ve Sosyal Anksiyete Arasındaki İlişkiyi Etkiliyor mu?" *Türk Psikiyatri Dergisi* 28/4 (2017), 244.

- Akça, Selen Özakar vd. "Cinsiyet ve Yaş Farklılıklarının Ergenlerin Depresyon, Anksiyete Bozukluğu, Kendine Zarar Verme, Psikoz, Travma Sonrası Stres Bozukluğu, Alkol-Uyuşturucu Bağımlılığı ve Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu İle İlişkili Sorunlara Etkisi". *Dicle Tıp Dergisi*, 45/3 (2018), 255-264. <https://doi.org/10.5798/dicletip.457235>
- Algur, Hüseyin. "Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Gözüyle Türkiye'de Hafızlık Eğitimi (Nitel Bir Araştırma)". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (2018), 67-105.
- Algur, Hüseyin. *Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psikososyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*. Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Alımcı, Derya. *Ortaokul Öğrencilerinin Akran Zorbalığı ve Sosyal Görünüş Kaygıları ile Kendine Saygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Alisinanoğlu, Fatma - Ulutaş, İlkay. "Çocuklarda Kaygı ve Bunu Etkileyen Faktörler". *Milli Eğitim Dergisi* 145 (2000), 15-19.
- Allport, Gordon. *The Individual and his Religion: A Psychological Interpretation*. USA: Macmillan USA, 1962.
- Aranson, Elliot vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Gündüz Okan. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012.
- Balcı Arvas, Fatma. *Psikoloji, Din ve Mutluluk*. Bursa: Emin Yayınları, 2016.
- Balcı, Fatma. *Psikolojik ve Öznel İyi Olma Hali İle Dini İnançlar Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme*. Bursa: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Bandura, A. *Self-efficacy*. New York: Freeman, 1997.
- Başer, Eylül. *Yaygın Anksiyete Bozukluğu Olan Ergenlerde Anne Baba Tutumlarının İncelenmesi*. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Bayhan, Pınar - Işitan, Sonnur. "Ergenlik Döneminde İlişkiler: Akran ve Romantik İlişkilere Genel Bakış". *Aile ve "Toplum Dergisi* 5/20 (2010), 33-44.
- Beck, Aaron Temkin vd. "An inventory for measuring clinical anxiety: psychometric properties". *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 56/6 (1988), 893-897.
- Brümmer, Vincent. Marcel Sarot, *Happiness, Well-Being and the Meaning of Life A Dialogue of Social Science and Religion* (Studies in Philosophical Theology). 1st ed., Kok Pharos Publishing, 1996.
- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2000.
- Burger, M. Jerry. *Kişilik, Pozitif Bilimin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*. çev. Sarıoğlu İnan, Deniz Erguvan. İstanbul: Kaknüs yayınları, 2006.
- Büyüköztürk, Şener vd. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: PegemA Akademi, 2008.
- Carlo G. - Randall B. A. "Advances in Psychology Research". *Are all prosocial behaviors equal? A socioecological developmental conception of prosocial behavior*. ed. F. Columbus. 2/151-170. New Yorks: Nova Science, 2001.
- Chida, Yoichi. *Religion and Health: The Perspective of Happy Science Medicine Faculty of Human Happiness*. Happy Science University, Department of Medical Science, Happy Smile Clinic, Chiba, Japan, Series: Health Psychology Research Focus Series, Nova Science Publishers, 2015.

- Ciğerci Günaydin, Nurşen - Baykal, Saliha. "COVID-19 Pandemi Döneminde Astım Tanılı Ergenlerde Anksiyete Düzeyinin Değerlendirilmesi". *Namık Kemal Tıp Dergisi*. <https://doi.org/10.37696/nkmj.771013>
- Cihangir Çankaya, Zeynep - Meydan, Betül. "Ergenlik Döneminde Mutluluk ve Umut". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 17/65 (2018), 207-222. <https://doi.org/10.17755/esosder.316977>
- Csikszentmihalyi, Mihaly. *Akış - Üst Düzey Yaşantının Psikolojisi*. çev. Semra Kunt Akbaş. Ankara: HYB Yayıncılık, 2005.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.
- Çokluk, Ö. vd. *Sosyal Bilimler için Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: PegemA Yayıncılık, 2. Basım, 2012.
- Daaleman, P. Timothy vd. "Spirituality and Well-Being: An Exploratory Study of the Patient Perspective". *Social Science & Medicine* 53/11 (2001), 1503-1511. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(00\)00439-1](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(00)00439-1)
- Ediş Mirzeoğlu, Dilşad - Çetinkanat, Canan. "Elit Takım Sporcularının Kendini Gerçekleştirme ve Sürekli Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 10/3 (2005), 19-28.
- Eryılmaz, Ali - Atak, Hasan. "Ergen Öznel İyi Oluşunun Öz Saygı ve İyimserlik Eğilimi ile İlişkinin İncelenmesi". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10/37 (2011), 170-181.
- Eryılmaz, Ali - Aypay, Ayşe. "Ergen Öznel İyi Oluşu İle Kimlik Statüsü İlişkinin İncelenmesi". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 16 (2011), 167-179.
- Eryılmaz, Ali - Ercan, Leyla. "Öznel İyi Oluşun Cinsiyet, Yaş Grupları ve Kişilik Özellikleri Açısından İncelenmesi". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4/36 (2011), 139-151.
- Eryılmaz, Ali. "Ergen Öznel İyi Oluşu ile Olumlu Gelecek Beklentisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi* 24/3 (2011), 209-215.
- Ferrah, Nigar. *Ortaokul Öğrencileri ile Yatılı Bölge Ortaokul Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş ve Temel Psikolojik İhtiyaçlar Düzeyinin Karşılaştırılması*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Gillham, E. Jane - Seligman, E. P. Martin. "Footsteps on the road to a positive psychology." *Behaviour research and therapy* 37/1 (1999), 163-173.
- Göcen, Gülüşan. "Pozitif Psikoloji Düzleminde Psikolojik İyi Olma ve Dini Yönelim İlişkisi: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma". *Toplum Bilimleri Dergisi* 7/13 (2013), 97-130.
- Gökler, Ilgın. "Çocuk Ve Ergenlerde Panik Bozukluğu Tartışmasında Farklı Bir Boyut: Bilgi İşleme Yaklaşımı". *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 12/2 (2005), 83-91.
- Gönenç, Zehra. *15-17 Yaşlarındaki Ergenlerde Şükür ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin Araştırılması*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Green, Morgan; Elliott, Marta. "Religion, Health, and Psychological Well-Being". *Journal of Religion and Health*, 49 (2010), 149-163.
- Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 25 Mayıs 2021. <https://sozluk.gov.tr/>
- Hall, G. Stanley. *Adolescence -its Psychology and its Relations to Physiology, Anthropology, Sociology, Sex, Crime, Religion and Education*. V. I, D. Appleton and Company, 1907.
- Hall, G. Stanley. *Journal of Religious Psychology, 1914-1915*. Vol. 7 (Classic Reprint), Forgotten Books, 2018.

- Halsey, D. William (ed.). *Macmillan Contemporary Dictionary*. İstanbul: ABC Tanıtım Basımevi, 1998.
- Hayta, Akif. *Allah'a Bağlanmak: Bağlanma Kuramı ve Tanrı Tasavvuru İlişkisi*. İstanbul: Onto Yayınevi, 2017.
- Huebner, E. Scott vd. "Levels and demographic correlates of adolescent life satisfaction reports". *School Psychology International* 21/3 (2004), 281-292.
- İşgör, İsa Yücel. "Merhametin Öznel İyi Oluş Üzerindeki Yordayıcı Etkisinin İncelenmesi". *Gaziantep Üniversitesi Journal of Social Sciences* 16/2 (2017), 425-436.
- James, William. *The Varieties of Religious Experience*, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013.
- Jung, Carl Gustav. *Psychology & Religion* (The Terry Lectures), 7th printing edition, Yale University Press, 1947.
- Kahraman, Abdullah vd. "Motivasyon Unsurlarının Ergenlerde Öznel İyi Oluşa Etkileri". *Gençlik Araştırmaları Dergisi* 7/19 (2019), 105-113.
- Kalyoncu, Hamdi. *Mutluluk İçin Duygu Eğitimi*. Yediveren Yayınları, 2012.
- Kang, P. Piljo - Laura, F. Romo. "The Role of religious involvement on depression, risky behaviour, and academic performance among Korean American Adolescents". *Journal of Adolescence* 34/4 (2011), 767-778.
- Kapıkıran, Necla Acun. "Başarı Sorumluluğunun ve Başarı Kaygısının Psikopatolojik Belirtilerle İlişkisinin Belirlenmesi". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/23 (2008), 140-149.
- Karakoç, Ayşe vd. "Lise Öğrencilerinde Öznel İyi Oluş ile Olumlu Gelecek Beklentisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi* 3/6 (2013), 43-50.
- Kasapoğlu, Figen. "Öznel İyi Oluşun Cinsiyet Açısından İncelenmesi: Bir Meta-Analiz Çalışması". *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12/3 (2016).
- Kaya, Buket. *Yatılı İlköğretim Bölge Okulu II. Kademe Öğrencilerinin Bağlanma Stillерinin İncelenmesi*. Amasya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Kınter, Nurten. *Oruç ve Mutluluk- Oruç İbadeti ve Psikolojik İyi Olma Hali Üzerine Ampirik Bir Araştırma, Çanakkale İli Örneği*. Bursa: Emin Yayınları, 2017.
- Kim Gale, Dolgin. *Ergenlik Psikolojisi: Gelişim, İlişkiler ve Kültür*. çev. Duygu Özen. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014.
- Koenig, K. Harold (ed.). *Handbook of Religion and Mental Health*. New York: Academic Press, 1998.
- Kozikoğlu, İshak - Kanat, Fırat. "Lise Öğrencilerinin İngilizce Dersine Katılım Durumlarının İngilizce Dersine Yönelik Tutum ve İngilizce Konuşma Kaygısına Göre Yordanması". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 26/5 (2018), 1643-1652. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.2191>
- Kutlu, Necip vd. "Hafızlık Ve Beyin". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/3 (2019), 355-364. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.593819>
- Levin, S. Jeffrey – Linda, M. Chatters. "Religion, Health, and Psychological Well-being in Older Adults Findings from Three National Surveys". *Journal of Aging and Health* 10/4 (1998),504-531. <https://doi.org/10.1177/089826439801000406>

- Levin, S. Jeffrey - Vanderpool, Y. Harold. "Is Frequent Religious Attendance Really Conducive To Better Health? Toward An Epidemiology Of Religion?" *Social Science & Medicine* 24/7 (1987), 589-600.
- Levin, S. Jeffrey. "Is There a religion factor in health?" *Journal of Religion of Health* 26/1 (1987), 9-36.
- Marques, C. Susana vd. "The Role of Hope, Spirituality and Religious Practice in Adolescents' Life Satisfaction: Longitudinal Findings". *J Happiness Stud* 14 (2013), 251-261. <https://doi.org/DOI.10.1007/s10902-012-9329-3>
- Mert, Abdullah - Kahraman, Meliha. "Ortaokul Öğrencilerinin Aile İlişkileri Ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 14/3 (2018), 1070-1081. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.441437>
- Öz, Sinan. *Ergenlerin Cinsiyet, Sosyo-ekonomik ve Öğretim Kademesi Düzeylerine Göre Bilişsel Esneklik, Uyum ve Kaygı Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Özlem, Öztürk. *Kur'an Kursu Öğrencilerinin Depresyon Düzeyi Üzerine Bir Araştırma*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Öztürk, Ahmet - Çetinkaya Siviş, Rahşan. "Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeyleri ile Tinsellik, İyimserlik, Kaygı ve Olumsuz Duygu Düzeyleri Arasındaki İlişki". *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 42/42 (2015), 335-356.
- Öztürk, Yusuf. *Ergenlerde Dindarlık İle Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Çarşamba Örneği)*. Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Park, Nansook. "The role of subjective well-being in positive youth development." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 591/1 (2004), 25-39.
- Parritz, M. H. - Troy, M. F. *Disorders of Childhood*. Boston: Cengage, 2011.
- Pirinççi, Leyla Nazlı. *Lise Öğrencilerinin Mükemmeliyetçilik Düzeyleri ile Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Russell, Graham - Topham, Phil. "The Impact of Social Anxiety on Student Learning and Well-being in Higher Education". *Journal of Mental Health* 21/4 (2012), 375-385.
- Ryan, M. Richard - Deci, L. Edward "On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being". *Annual Review of Psychology* 52/1 (2001), 141-166.
- Santrock, W. John. *Ergenlik*. çev. Diğdem Müge Siyez. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 14. Basım, 2014.
- Savcı, Mustafa. *Yatılı Liselerde Öğrenim Gören Gündüzlü ve Yatılı Kalan Öğrencilerin Psikolojik Belirtilerinin İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Schaverien, Joy. "Boarding School Syndrome: Broken Attachments A Hidden Trauma". *British Journal of Psychotherapy* 27/2 (2011), 138-155. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1752-0118.2011.01229.x>
- Seligman, M. E. - Csikszentmihalyi, Mihaly. "Positive Psychology: an introduction". *American Psychologist* 55/1 (2000), 5-14.
- Seniha, Cıccı. *İzmir İli İçinde Yer Alan Dershanelerde Üniversiteye Hazırlık Sınıflarında Okuyan Öğrencilerin Anksiyete Düzeyleri ve Stresle Başa Çıkabilme Yöntemlerinin Belirlenmesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

- Shenton, K. Andrew. "Strategies For Ensuring Trustworthiness in Qualitative Research Projects". *Education for Information* 22/2 (2004), 63-75.
- Steinberg, Laurance. *Ergenlik*. çev. Figen Çok. Ankara: İmge Kitabevi, 2. Basım, 2013.
- Sümer, Adem Serkan. *Farklı Öz-anlayış (Self-Compassion) Düzeylerine Sahip Üniversite Öğrencilerinde Depresyon*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Taheri-Kharameh, Zahra vd. "The Relationship between Religious-Spiritual Well-Being and Stress, Anxiety, and Depression in University Students". *Health, Spirituality and Medical Ethics* 3/1 (2016), 30-35.
- Tarhan, Nevzat. *Mutluluk Psikolojisi: Stresi Mutluluğa Dönüştürmek*. İstanbul: Timaş Yayınları, 21. Basım, 2013.
- Tay, Louis; Li, Miao; Myers, David; Diener, Ed. "Dindarlık ve Öznel İyi Oluş: Uluslararası Bir Bakış." çev. Nevzat Gencer. *Din ve Bilim-Muş Alparslan Üniversitesi İslami Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2/1 (2018), 97-114.
- Toros, Fevziye - Tataroğlu, Cengiz. "Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu: Sosyodemografik Özellikler, Anksiyete ve Depresyon Düzeyleri". *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 9/1 (2002), 23-31.
- Tuzgöl Dost, Mediha. "Öznel İyi Oluş Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik Güvenirlik Çalışması". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3/23 (2005), 103-111.
- Ulusoy, Mustafa vd. "Turkish Version of the Beck Anxiety Inventory: Psychometric Properties". *Journal of Cognitive Psychotherapy* 12/2 (1998), 163-172.
- Uyan Semerci, Pınar - Erdoğan, Emre. *Türkiye'de Çocukların Gözünden Çocuğun İyi Olma Hali Alanlarının ve Göstergelerinin Tanımlanması ve Değerlendirilmesi*. Ankara: UNICEF Türkiye Ofisi Sosyal Politika Birimi, 2014.
- Wills, Eduardo. "Spirituality and Subjective Well-Being, Evidences for New Domain in the Personal Well-Being Index". *Journal of Happiness Studies* 10 (2009), 49-69.
- Wundt, Wilhelm. *Elements of Folk Psychology by Wilhelm Wundt: Outlines of a Psychological History of the Development of Mankind*, Authorized Translation by Edward Leroy Schaub, London: G. Allen & Unwin, 1916.
- Yörükoğlu, Atalay. *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*. İstanbul: Özgür Yayınları, 15. basım, 2016.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.
The research was conducted by a single author.

*****

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

*****

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

*****

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.
In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed

*****